

Achtste jaargang • nummer 15 • mei 2000

Arabesken

Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap

Couperus varieert Ovidius

De ringen van Couperus

Couperus als

decadentistisch auteur

**ANTIQUITEITEN
EN
TAXATIES**

**NOORDEINDE 164 EN 164A
2514 GR 'S-GRAVENHAGE
TELEFOON 070 - 365 39 07
FAX 070 - 365 39 08**

S. VAN LEEUWEN

Een bekend adres in Den Haag aan het Noordeinde met een gevarieerde collectie antieke meubelen, Chinees porselein en Delfts aardewerk, maar ook een bron van inspiratie voor een geschenk.

De plek waar Louis Couperus in de jaren twintig reeds zijn inkopen deed en in de lommerijke tuin inspiratie opdeed voor zijn boeken. In deze tuin werd ook de bekende foto gemaakt met zijn hond Brinio.

In deze nog ongerepte tuin kunt u genieten van de natuur en een keuze maken uit de tuindecoraties en tuinmeubelen met een nostalgisch karakter

**Open:
dinsdag t/m vrijdag 11.00 - 17.30 uur
zaterdag 11.00 - 17.00 uur
en op afspraak**

Inhoud

Op de omslag: De kop van de Afrodite van Knidos naar Praxitelkes uit vierhonderd voor Christus
Foto afkomstig uit Max Suerlandt's Griechesche Bildwerke uit 1909

3 Geachte donateurs

12 Eugenie Boer

'Fonklende vingertooi'

Hij verloor ze, ze werden gestolen, maar enkele zijn bewaard gebleven: de ringen van Couperus

19 Karin de Graaff

Couperus verzamelen (II)

Een vraaggesprek met Han Peek

26 Menno Voskuil

Een tweeling in het oude Rome

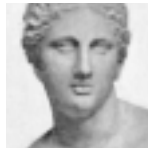
34 Nieuwsbrief

Louis Couperus Museum

44 Korte arabesken

Brieven van lezers

P. Kralt 4
De godin, de vrouw en de liefde
Couperus varieert Ovidius

Luc Dirix 15
'Te braaf, te burgerlijk en te protestant'
Guépin en Meijssing over Couperus als decadentistisch auteur

Maarten Klein 22
Couperus en androgynie

Recensies 29
Versierde verhalen
De verleidingstechnieken
van Couperus

36
Van en over Couperus
en anderen

Stichting Louis Couperus Genootschap

Erevoorzitter

prof. dr. F.L. Bastet

Comité van aanbeveling:

Drs. R. Breugelmans

Conservator Universiteitsbibliotheek Leiden;
bezorger van onder meer *Louis Couperus Lion of the Season*, *Louis Couperus, Tussen Alexandrië en Londen* en *Louis Couperus in den vreemde*.

Dr. L. Dirix

Auteur van de dissertatie *Louis Couperus en het decadentisme. Een thematologische studie*.

Dr. J.A.H. Fontijn

Wetenschappelijk onderzoeker Universiteit van Amsterdam; auteur van diverse publicaties over Louis Couperus en biograaf van Frederik van Eeden.

Dr. H.F.J. Horstmanshoff.

Universitair docent Oude Geschiedenis aan de Universiteit Leiden.

Dr. M. Klein

Universitair hoofddocent Katholieke Universiteit Nijmegen; auteur van onder meer *Over Eline Vere van Louis Couperus*, *Louis Couperus en Pier Pander en Couperus en het Corpus Hermeticum*.

Prof. dr. H.S. Versnel

Hoogleraar Oude Geschiedenis aan de Universiteit Leiden.

Prof. dr. H.T.M. van Vliet

Directeur Constantijn Huygens Instituut voor tekstedities en intellectuele geschiedenis; bezorger van de *Volledige Werken Louis Couperus*; auteur van onder meer *Eenheid in verscheidenheid* en *Versierde verhalen*.

Bestuur:

Drs. Karin de Graaff-Peterson

Voorzitter

Annebeth Simonsz

Secretaris

Han Peek

Penningmeester

Drs. Peter Hoffman

Algemeen lid

Hans Kreuzen

Algemeen lid

Mr. Pieter Verhaar

Algemeen lid

Notariskantoor Hochtin Boes

Stichtingsregister Kamer van Koophandel:

S 157707

Geachte donateurs

Misschien is het voor sommigen onder u even schrikken: het oude vertrouwde *Nieuwsbulletin* heeft een nieuwe naam en een nieuw jasje. De redactie werd onlangs door iemand uit het Comité van Aanbeveling erop attent gemaakt, dat het toch wel eens tijd werd om een behoorlijke naam voor het blad te bedenken, omdat het *Nieuwsbulletin* naar zijn mening de status van clubblad zo langzamerhand wel ontstegen was. Dat beschouwde de redactie vanzelfsprekend als een groot compliment, maar het heeft ons ook aan het denken gezet over de toekomst. De uitkomst van die overdenkingen ligt nu voor u en wij zijn benieuwd naar uw reactie.

Wat kunt u in dit nummer onder meer verwachten? Wij openen deze aflevering met een bijdrage van Piet Kralt over Louis Couperus en zijn bewerking van de verhalen van Ovidius; Maarten Klein schrijft over Couperus en androgynie en Luc Dirikx levert commentaar op de lezing van de heren Guépin en Meijsing, die zij vorig jaar hielden op Universiteit Leiden. In de serie 'Couperus verzamelen' komt dit keer onze nieuwe penningmeester Han Peek aan het woord en we besteden aandacht aan twee recent uitgekomen boeken: Berry Dongelmans, hoofddocent boekwetenschap aan de Universiteit Leiden, geeft zijn mening over *Versierde verhalen* van H.T.M. van Vliet en Peter Hoffman neemt *De verleidingstechnieken van Couperus* van Josette de Groot onder de loep. Nieuw is onze rubriek 'Brieven van lezers'. Verder vragen wij nog uw aandacht voor een nieuw Couperus Cahier, getiteld *Een tempel voor de ziel. Over Pier Pander en Louis Couperus* van Feico Hoekstra. In *Arabesken* kunt u lezen hoe u dit Cahier kunt bestellen.

We mogen de prachtige Couperus-dag op 31 januari natuurlijk niet onvermeld laten. De dag stond in het teken van de presentatie van het nieuwe boek van H.T.M. van Vliet, *Versierde verhalen*. Wij mochten constateren dat de dag is bezocht door 300 donateurs van het Genootschap en dat is een record. Ik wil u hierbij persoonlijk bedanken voor alle complimenten en vriendelijke opmerkingen die het bestuur telefonisch of persoonlijk mocht ontvangen. Zoals u in dit nummer kunt lezen, is er alweer een volgende activiteit gepland in september en die belooft heel interessant te worden. Interessant vanwege het onderwerp dat de heren Kralt en Klein zullen belichten: Couperus als journalist, maar ook vanwege de ambiance waar de lezingen plaats zullen vinden: de Kleine Zaal in de Vereniging in Nijmegen, de plaats waar Couperus zelf als voordrachtskunstenaar heeft opgetreden. We hopen u dan ook in groten getale op 24 september te verwelkomen.

Tot slot: tot onze grote vreugde hebben we per 1 januari 2000 twee nieuwe bestuursleden kunnen verwelkomen: Han Peek heeft het penningmeesterschap op zich genomen en Hans Kreuzen komt het bestuur versterken als algemeen bestuurslid. Met ingang van deze editie van *Arabesken* zal Menno Voskuil, student Kunst- en Cultuurwetenschappen in Rotterdam en redacteur van het studentenblad *Roest* als vaste medewerker aan ons blad verbonden zijn. Mij rest u veel leesplezier toe te wensen. ♣

Karin de Graaff

De godin, de vrouw en de liefde

Op 10 januari 1903 schreef Couperus aan zijn uitgever Veen: ‘Mijn Zonen der Zon en Jahve zijn af: nu heb ik idee *Antieke Sproken* te schrijven (*Dionysos, Afrodite, Herakles*).’¹ Nog in hetzelfde jaar schreef hij *Dionyzos*, eerder een roman dan een sproke, en in november 1904 volgde ‘Adonis’, zonder twijfel het verhaal dat hij op het oog had toen hij Veen de titel ‘Afrodite’ noemde. Het verscheen in 1906 in het tijdschrift *Groot Nederland*; in 1911 opende het de bundel *Antieke verhalen. Van goden en keizers, van dichters en hetaeren*. Couperus ontleende de stof voor dit verhaal aan de *Metamorphosen* van Ovidius en al vallen er geen spectaculaire verschillen te bespeuren tussen deze bron en het verhaal, de variaties en accentverschuivingen die de auteur aanbracht, vormen wel degelijk een aanwijzing voor de interpretatie.

Door P. Kralt

Aan het begin van het verhaal ontwaakt Afrodite na een liefdesnacht met Adonis. Zij bezweert hem niet op de Ever te gaan jagen, want ze beseft dat haar echtgenoot, de jaloerse god Ares, dit verschrikkelijke beest gezonden heeft. Adonis gaat toch. Hij overwint weliswaar het ondiep, maar dat weet ook hem dodelijk te verwonden. Als hij aan het eind van de dag nog steeds niet teruggekeerd is, gaat Afrodite hem zoeken. Ze vindt zijn lijk en vervloekt daarop de schepping: er zal geen liefde meer zijn, de schepselen zullen elkaar niet langer beminnen, de aarde zal verdorren en in vernietiging verzinken. Dan valt de godin in zwijm, ‘als een gewone vrouw’ staat er nadrukkelijk bij.²

Ondertussen vinden de knapen en maagden van Byblos de dode Ever. Ze volgen het spoor van anemonen, een nieuwe bloem die uit Adonis’ bloed is ontstaan. De nimfen wekken de nog steeds in zwijm liggende Afrodite en zij verijlt en verdwijnt. Wanneer de knapen en maagden Adonis’ lijk een dag lang beweend hebben, horen zij Afrodites stem. Ze trekt haar vloek in, want Zeus heeft erin toegestemd dat Adonis de helft van het steeds wentelende jaar bij haar op de Olympus mag zijn.

Metamorphosen

Couperus’ verhaal is gebaseerd op twee vertellingen uit Ovidius’ *Metamorphosen*: het verhaal over Myrrha en Cinyros en de geschiedenis van Venus en Adonis. Zijdelings speelt ook het verhaal van Venus’ overspel met Mars, dat in de *Metamorphosen* een eind verderop staat, een rol. Maar voor ons doel doet die geschiedenis er niet toe en ik laat een behandeling ervan daarom achterwege. In het eerstgenoemde verhaal is Myrrha hartstochtelijk verliefd op haar vader Cinyros. Ze verleidt hem, krijgt berouw en vlucht. Ze smeekt de goden haar een andere vorm te geven. Haar gebed wordt verhoord en ze verandert in een (mirre)boom. Het kind dat ze verwacht, Adonis, wordt niettemin geboren: de boom spleijt open en tussen de schors verschijnt de baby.

In de vertelling over Venus en Adonis verwondt Cupido per ongeluk zijn moeder Venus met één van zijn pijlen. Zij raakt als gevolg daarvan zo verliefd op de jager

Pablo Veronese.
Venus en Adonis.
Museo del Prado

Adonis dat ze ook zelf gaat jagen, zij het alleen op kleine dieren. Rustend onder een boom, raadt ze Adonis aan te doen als zij en het gevaarlijke wild de leeuw, het zwijn te laten voor wat het is. Dan vertrekt ze op haar zwanenspan. De moedige Adonis slaat vanzelfsprekend haar raad in de wind. Hij gaat op jacht en wordt door een zwijn gedood. Venus keert terug, verscheurt haar kleren en beukt zich op het hart. Haar verdriet wordt uiteindelijk een eeuwig eerbewijs aan de geliefde Adonis: in zijn bloed druppelt Venus nectar en zo ontluikt een rode bloem, de nieuwe vorm van Adonis, wiens dood jaarlijks zal worden herbeleefd. Ovidius verbindt deze twee verhalen door middel van een vergeldingsmotief. Venus' liefde voor Adonis noemt hij namelijk 'vergelding voor zijn moeders lust'.³ Met andere woorden: Venus heeft Myrrha de noodlottige verliefdheid bezorgd en zal nu, op haar beurt, om een noodlottige liefde moeten lijden. Door het zo te stellen is Ovidius echter in tegenspraak met zichzelf, want aan het begin van zijn verhaal over Myrrha zegt hij, dat één der Furiezusters Myrrha de verderflijke passie in het hart heeft geblazen.⁴

Afwijkingen

Het gaat er nu in eerste instantie om vast te stellen in hoeverre Couperus van deze twee verhalen afwijkt. Ik behandel de vier belangrijkste verschillen. Het eerste verschil betreft het *vergeldingsmotief*. Bij Ovidius gaat het, zoals we zagen, om echte wraak: Venus' liefde was 'vergelding voor zijn moeders lust', schreef hij. Bij Couperus is er geen sprake van echte vergelding. Weliswaar roept Myrrha Afrodite toe: 'Afdodite, lijden zult ge als ik!',⁵ maar die uitroep is eerder een profetie dan een vloek. Myrrha voorspelt dat Afrodite lijden zal, zoals zijzelf geleden heeft. Om die voorspelling lacht Afrodite spottend. Dat een godin zal lijden, is immers een onmogelijke gedachte. Het motief van de vergelding is daarmee niet verdwenen, maar het accent is verschoven: het gaat nu niet in de eerste plaats om wraak, het gaat om de onmogelijkheid van een lijdende godin.⁶

Het tweede verschilpunt schuilt in de *rol* die Venus/Afrodite door respectievelijk Ovidius en Couperus krijgt toebedeeld. In Ovidius' verhaal blijft Venus de godin die zij is, in het verhaal van Couperus vermenschlijkt Afrodite in zeker opzicht. Bij Ovidius vertrekt Venus in haar zwanewagen. Wanneer ze van ver Adonis' doodsclacht hoort, keert ze terug. In het verhaal van Couperus smeekt Afrodite Adonis niet te gaan. Ze hangt aan hem, ze sleept zich voort aan zijn knieën, ze omhelst zijn voeten. Kortom, ze doet van alles om hem tegen te houden. Dit motief van de smekende godin uit de schilderkunst bekend, ondermeer door een doek van Titiaan geeft het verhaal uiteraard extra dramatische kracht. Maar het accentueert bovendien Afrodites bezorgdheid en dus haar lijden.

Couperus benadrukt dit lijden nog op een andere manier. Afrodite wacht namelijk de hele lange dag op Adonis. Ze laat zich eerst door de nimfen geruststellen. Pas tegen de avond wordt ze angstig en gaat ze de jager zoeken. Dat gaat met hartverscheurende kreten gepaard: 'Gilt-uit zijn naam met mij! Adonis!! Adonis!!!'⁷ Ook in Ovidius' *Metamorphosen* laat Venus zich in haar verdriet niet onbetuigd. Maar Couperus voert Afrodites reactie tot de grens van het melodramatische en misschien daar wel overheen.

Wat zich bij het vergeldingsmotief al deed vermoeden, wordt bij het motief van de smekende, wachtende en zoekende Afrodite zekerheid: Couperus heeft de godin willen tekenen als een mens. Tot twee maal toe zegt hij het met zoveel woorden. Eerst als Adonis zich van Afrodite losrukt en op jacht gaat. Dan bezwijmt zij 'als een gewone vrouw'.⁸ De tweede keer als ze zijn lijk ontdekt en opnieuw in zwijm valt 'als een gewone vrouw'.⁹

Couperus' behandeling van het *evermotief* levert een derde verschilpunt op. Volgens Ovidius is het een willekeurig dier dat door de honden wordt opgejaagd en aan de bosrand verschijnt. Couperus sluit in zijn verhaal aan bij een andere traditie: zijn ever is een ontzaglijk monster, waarvan Afrodite veronderstelt dat het door Ares, haar ijverzuchtige echtgenoot, is gezonden. Het beest heet de Ever met een hoofdletter en als Adonis over hem spreekt, heeft hij het over ZIJN ondiekracht en ZIJN orkanende vaart. Later, als hij hem jaagt, noemt hij hem 'Ondier geweldig, brullend monster, fabelgebeeste, Ever, groote Ever'.¹⁰ Het zal duidelijk zijn: dit dier is een wezen van gene zijde, het hoort niet in de mensenwereld thuis, het lijkt eerder op de helhond Cerberus dan op een normaal zwijn. De *rozenalkoof* waarin Afrodite en Adonis rusten, is Couperus' vierde afwijking van Ovidius. Bij de Romein rusten de twee gelieven onder een boom, bij Couperus hebben ze de nacht in een rozenalkoof doorgebracht. Die alkoof moet de beide gelieven verbergen voor Helios, de zon, die hun samenzijn aan Ares zou kunnen verraden.

Thematiek

De vier hierboven behandelde verschilpunten brengen ons op het spoor van de thematiek van Couperus' verhaal. Het gaat daarbij om twee thema's: ten eerste dat van de *afstand* tussen de goddelijke en de menselijke sfeer en ten tweede dat van het menselijk *lijden*. In Couperus' verhaal staat de goddelijke wereld als geheel vijandig tegenover die van de mensen. Dat volgt in de eerste plaats uit zijn behandeling van het evermotief. Als het alleen om een wraakneming van de jaloerse Ares was gegaan, had een normaal zwijn volstaan. Maar Couperus' ever is geen gewoon zwijn, het is een mythologisch monster. Als zodanig hoort het dier tot de wereld van het bovenmenselijke. Het is de vertegenwoordiger van het verontwaardigde godengezelschap dat tegen Afrodites avontuur met Adonis in opstand komt.

Ook het motief van de rozenalkoof accentueert de vijandige sfeer tussen goden en mensen. Via dit motief betreft Couperus namelijk Helios bij het gebeuren. Hij zou het overspel van Afrodite aan haar echtgenoot Ares kunnen verraden. Het gaat dus kennelijk niet domweg om de ijverzucht van één, bedrogen echtgenoot-god. De hele godenwereld lijkt zich tegen Afrodites liefdesavontuur te verzetten: goden horen niet op deze 'menselijke' manier met mensen om te gaan. Ook de godin zelf behoorde trouwens aanvankelijk tot dit mens-vijandige kamp: zij blies Myrrha haar verderflijke passie in en zij lachte honend om de voorspelling van de getroffen vrouw.

Wanneer Afrodite liefde opvat voor Adonis en hem 'als een gewone vrouw' bemint, overbrugt ze daarmee de kloof tussen de wereld van de goden en de wereld van de mensen. Anders gezegd: ze daalt neer in het aardse bestaan van de mens.

Over het karakter van die neerdaling zou misverstand kunnen ontstaan door de manier waarop Couperus ze beschrijft. Adonis trok Afrodite 'uit goddelijkheid in de minderwaardigheid van het menselijke', schrijft hij. Bovendien typeert hij Afrodites liefde als een verboden genot, omdat zij godin is en zij haar lust niet mag 'zoeken op de slijk-aarde der mensen'.¹¹ Men is geneigd te denken dat die woorden Afrodites liefde typeren als onkuis en zondig. Vooral omdat die liefde in verband gebracht wordt met de incestueuze hartstocht van Myrrha. Toch is van zondigheid geen sprake, want Afrodite bezielde Myrrha tot haar zondige passie als *godin*, niet als mens. Toen ze nog boven de 'slijk-aarde' van het menselijke verheven was, blies zij Myrrha haar hartstocht in.¹² Het zal duidelijk zijn: de 'minderwaardigheid' en 'slijk-aarde' van de menselijke staat hebben niets te maken met Myrrha's onkuis liefde.

De conclusie ligt voor de hand: het gaat in 'Adonis' niet om kuis of onkuis, niet om reine of onreine liefde. De 'minderwaardigheid' en de 'slijk-aarde' betekenen dat de mens inferieur is aan het goddelijke, omdat hij sterfelijk is, omdat alles wat hij onderneemt eens eindigt. Dat is het kardinale verschilpunt tussen het goddelijke bestaan en het menselijk leven. De goden zijn eeuwig,¹³ de mens is aan de tijd onderworpen. Als Adonis Afrodite neertrekt in 'de minderwaardigheid van het menselijke', betekent dit dat hij haar neertrekt in de tijd. Het tijdelijke bestaan doet *lijden*. Dat is het tweede thema van 'Adonis' en tevens de kern van het verhaal. Op deze gedachte zijn de belangrijkste gebeurtenissen eruit gebaseerd: Afrodites smeken tot Adonis te blijven, haar wanhopig zoeken als hij niet terugkomt en haar gejammer als zij zijn lijk vindt. Steeds is dus dit lijdensthema verbonden met einde en dood. Met de tijd derhalve, dat is: met dat aspect van het menselijk bestaan waardoor het in de ogen der goden 'minderwaardig' is, niet meer dan 'slijk-aarde'.

Idee

Nu we hebben vastgesteld dat Couperus' verhaal op twee thema's berust, komt de vraag aan de orde welke idee het uitdraagt. Het gaat dan om vragen als: is Afrodites nederdaling winst of verlies? Is de menselijke wereld zo minderwaardig dat Afrodites liefde voor Adonis een kwaad is, de straf die Myrrha haar voorspelde? Of wint de godin er iets mee, heeft haar lijden een louterende invloed? Het lijkt me zinvol om voor ik die vragen beantwoord, eerst iets te zeggen over de verhouding tussen het goddelijke en het menselijke in Couperus' werk als geheel.

De tegenstelling tussen deze twee polen duikt in zijn oeuvre steeds weer op. De invulling ervan is niet altijd gelijk. De voornaamste betekenisnuance is de antithese tussen de zichzelf-genoeg-zijnde god die zich om het lijden niet bekommert en de lijdende mens die waar nodig ook medelijden opbrengt. 'God' en 'mens' zijn daarbij overdrachtelijke begrippen in zoverre een mens iets goddelijks kan hebben en een god iets menselijks. In de korte

roman *Aan den weg der vreugde* (1908) wordt de egoïstische, bijna wrede Aldo Ardo bij herhaling vergeleken met een god;¹⁴ op een gegeven moment constateert iemand van hem: 'hij was GEEN MENSCH...'.¹⁵ In het 'Voorspel' van *Het snoer der ontferming* (1924) is het Amida Boeddha die niet de opperste gelukzaligheid wenst zolang niet iedere sterveling gelukzalig is.¹⁶ Hij weigert dus de hoogste goddelijke status uit bekommernis om de mensen.

Om duidelijk zicht te krijgen op het onderscheid tussen beide sferen én hun onderlinge vermenging, geef ik drie voorbeelden: het gedicht 'Viviane', uit het begin van Couperus' schrijverschap, de mythologische roman *Dionyzos*, uit het midden van zijn carrière en de vierentwintigste reisbrief uit *Nippon*, geschreven tegen het eind van zijn loopbaan.

De Afrodite van Knydos door Praxiteles

Viviane

In het gedicht 'Viviane', voor het eerst gepubliceerd in februari 1888 en later opgenomen in de bundel *Williswinde* (1895), voedt de nimf Viviane het kind Lancelot op in een slot diep gelegen in een tovermeer. Zij heeft het eens gestolen van koning Ban en diens vrouw. Eenmaal volwassen bestrijdt Lancelot de monsters van het meer. Als hij na zo'n jacht in het lustpaleis terugkeert, wordt hij gewassen door 'tal van nimfen, blanker dan het schuim'.¹⁷ Wat is er heerlijker?, zou men denken. En toch smacht Lancelot naar de aarde. Zijn mensenhart verlangt ernaar te leven zoals de mensen leven, vol hartstocht. Viviane waarschuwt hem voor het menselijk bestaan: de mensen lijden. Maar hij antwoordt: 'O, laat me lijden, zoo ik leef, slechts leef!'.¹⁸ Daarop laat zij een orgie van muziek in haar paleis ontstaan en fluistert hem toe: 'Verlang geen aardsche smarten, wees een god!'.¹⁹ Ze heeft het spel echter te hoog gespeeld, een grotere macht dan die van haarzelf uitgedaagd en het paleis stort in. Beiden komen om.

In het gedicht wordt dus een scheiding gemaakt tussen een volmaakt schone goddelijke wereld, waarin het lijden niet bestaat en een menselijke wereld, waarin men leeft, lijdt en sterft. Uit het verlangen van Lancelot blijkt bovendien dat die volmaakte wereld niet bevredigt, want hij wil haar verlaten. Qua 'setting' heeft het gedicht wel iets van 'Adonis': Afrodites rozenalkoof is als Vivianes lustpaleis; Adonis is als Lancelot, beiden willen eruit weg. Ook Afrodite verlaat tenslotte haar alkoof en ervaart wat Lancelot had kunnen ervaren als hij zijn zin had doorgezet: zij leert het lijden kennen.

Dionyzos

De thematiek van de mythologische roman *Dionyzos* (1904) is nauw verwant aan die van 'Adonis'. Dionyzos brengt de goddelijke vreugde bij de mensen. Hij kent de smart niet en wil er ook niet van weten, hij reageert er furieus op. Maar langzaam 'vermenselijkt' hij in dit opzicht: hij leert het lijden accepteren en ervaart het tenslotte zelf.

Een en ander is goed te demonstreren aan de hand van de geschiedenis van de dochters van koning Minyas. Dit verhaal staat bij Ovidius in de *Metamorphosen* boek IV, 389-415. De meisjes worden veranderd in vleermuizen omdat ze niet aan het Bacchusfeest deelnemen. Ze vinden Bacchus namelijk een god vol leugens en ze geloven niet dat hij een zoon van Jupiter is. Ze blijven dus weg uit minachting voor de god. Ze weven en vertellen elkaar verhalen. Dan vindt de gedaanteverwisseling plaats, overigens zonder dat de god verschijnt.

In *Dionyzos* treuren de dochters om hun overleden vader. Ze weven zijn lijkwade. Dionyzos verschijnt en zegt tegen hen dat het nu een dag van vreugde is, dat ze morgen kunnen treuren. Zij luisteren niet, weven door. Dan lacht Dionyzos verschrikkelijk: 'Dat was niet zijn blijde lach, maar dat was zijn vreeselijke grijns',²⁰ staat er. Hij verandert de meisjes in vleermuizen.

De redenen voor Couperus' verschuivingen en variaties zal duidelijk zijn: het ging hem om de confrontatie van de goddelijke vreugde met de menselijke smart. De Mineïden zijn bij hem niet onverschillig ten opzichte van de wijngod, zoals bij Ovidius, ze zijn somber en verdrietig om hun vader.

Later komt Dionyzos nog één keer op deze metamorfose terug. Op het eiland Naxos treft hij de wanhopige Ariadne die door Theseus in de steek is gelaten. Hij wil haar overhalen deel te nemen aan zijn vreugde, maar hij respecteert uiteindelijk haar smart. Hij spreekt haar toe, hij zegt dat hij in het verleden altijd in woede ontstak als de smart zijn vreugde niet aanvaardde als voorbeeld noemt hij dan de Mineïden die hij in vleermuizen herschiep en hij vraagt zich af waarom hij niet toorn om Ariadnes weigering. Hij denkt dat het is omdat hij zijn eigen lijden voelt naderen.²¹

Nippon

Het laatste voorbeeld komt uit Couperus' Japanse reisverslagen, na zijn overlijden gebundeld in *Nippon* (1925). Reisverslag 24 werd voor het eerst gepubliceerd in de *Haagsche Post* van 10 maart 1923. De auteur beschrijft daarin de pracht van de tempels te Nikko. Hij is zeer onder de indruk. Maar dan, na al die weelde, voelt hij behoefte aan stemming en innigheid en daarom laat hij zich naar de eenvoudige tempel van Izo rijden. Er volgen enkele schitterende passages, Couperus op zijn best. Hij vergelijkt Izo met andere godheden. Met Boeddha die weggedreven is in de lichtzee van Oneïdigheid en Nirwāna. Hij schrijft: 'Boeddha, tot eidelijke rust van louter Wezen en Weten gekomen, ziet niet meer om naar deze wereld.' Hij noemt ook Kwannon, 'de godin der Genade'. Maar Izo is de mensen het meeste na. Izo 'denkt nog niet aan Nirwāna. Hij ziet overal het leed op deze wereld, vooral dat der zwakken'.²² Kinderen gaan met hem om als met een grote broer, want hij 'is zoo dood-gewoon met de kinderen, zoo lief familiaar als een godheid maar zijn kan'.²³

Ik weersta de verleiding meer te citeren. Het zal duidelijk zijn dat hier binnen de Japanse godenwereld de Couperiaanse scheiding tussen het onaandoenlijk goddelijke en het meevoelend menselijke wordt aangebracht. Izo is bijna een mens: hij is eenvoudig, lief, doodgewoon. En wat het belangrijkste is: hij bekommert zich om iedereen die moet lijden.

Uit de drie hier besproken teksten van Couperus spreekt geen veroordeling van het goddelijke. Dat blijft het hoog-verhevene, het volmaakte. Vivianes lustpaleis is een en al edelgesteente. Dionyzos' vreugde is absoluut. En Boeddha is louter Wezen en Weten. Maar het vroege gedicht maakt duidelijk dat de goddelijke volmaaktheid het menselijk hart niet bevredigt. De roman Dionyzos laat zien dat de goddelijke absoluutheid erbij wint als ze met de menselijke onvolmaaktheid in contact komt. En uit de Japanse bijdrage blijkt dat het hart van de auteur uitgaat naar de god die bijna menselijk is: de vriendelijke lizo.

Conclusie

Tegen de achtergrond van deze antithese tussen het hoge goddelijke en het kleine menselijke speelt zich de geschiedenis van Afrodite en Adonis af. Couperus heeft in dit verhaal het menselijke tegenover het goddelijke geplaatst en laten uitkomen dat mens-zijn betekent in-de-tijd-zijn en dat de mens daardoor moet lijden. Maar daarmee is het menselijke niet als iets minderwaardigs verworpen. Het verhaal geeft toch de indruk dat Afrodite bij haar vermenselijking wint. Niet dat die gedachte direct wordt geformuleerd, ze staat tussen de regels. Ze wordt bijvoorbeeld gesuggereerd als Afrodite met zo'n smartelijke blik op Adonis neerziet, dat de gehele natuur zwijgt.²⁴ Deze Afrodite had niet onverschillig tegenover Myrrha's lijden gestaan. Zij had niet spottend om die arme vrouw moeten lachen. Het lijden heeft de godin gelouterd. Ze is niet minderwaardig, ze is meerwaardig. Die uitkomst lijkt me essentieel voor Couperus' dromend-peinzende gedachtewereld. Hij maakt zelden een keus voor het één en tegen het ander. Wat hij ook opvoert het ziekelijke tegenover het gezonde, het extravagante tegenover het gematigde, het menselijke tegenover het goddelijke altijd houdt hij de waarde van beide polen in het oog. In 'Adonis' gaat het net als in *Dionyzos* om een symbiose. Als godin vertegenwoordigt Afrodite de absolute Liefde, de liefde die enkel zaligheid is en geen angst of lijden kent. Zij is 'de weelde der goden [...] en de zaligheid slechts enkeler stervelingen'.²⁵ Deze goddelijke liefde nu wordt met het menselijke lijden verrijkt en wint daardoor. Couperus heeft in 1911, in één van zijn journalistieke stukken, zijn visie op Afrodite herhaald en daarmee als het ware een samenvattende beschouwing van zijn verhaal gegeven. Hij bespreekt enige beelden van de godin die zich te Rome bevinden en eindigt met de Knidische Afrodite van Praxiles in het Vaticaan. Hij herinnert dan aan de overlevering die wil dat Praxiles deze Afrodite beeldde naar de hetaere Fryne. Maar, zegt hij, deze Afrodite heeft niets van een hetaere. 'Zij is de rustig Olympische, zij is de bovenaardsch liefvallige.' Het lijkt dus of hij alle nadruk legt op het goddelijke element. Hij vervolgt echter zijn stuk, vertelt in een paar regels de Adonisgeschiedenis en vat als volgt samen:

Ontroering en smart zijn door haar godinneziel getrokken als wolken door een blauwen hemel... Peinzing, weemoed, berusting waren als blanke nevelen en trokken weg en lieten de effene kalmte achter van een goddelijk azuur.²⁶

Afrodites goddelijkheid is volgens Couperus dus vooral indrukwekkend, omdat zij met het menselijke in aanraking is geweest. Ze is Olympisch rustig, omdat ze geleden heeft als een mens. Waarlijk hemels omdat ze eens een gewone vrouw was. In een volgend feuilleton herhaalde Couperus zijn visie op dit beeld.

Geheel de ziel der Godin, die Vrouw is geweest, geleden heeft, in woede om Adonis' dood is verschenen voor Zeus de Godin, die het azuur harer olympische kalmte daarna terug vond met de glimlachende, bovenvrouwelijke, godde lijke berusting, ligt in den staarblik en weemoedlach van dit beeld.²⁷

Let wel: Couperus' verering geldt niet Afrodite of de idee die zij personifieert, zijn adoratie geldt dit ene *beeld* van haar, waarin het Olympische berust op een menselijke ervaring. Een beeld dus waarin de kunstenaar het goddelijke een menselijk accent heeft gegeven.²⁸ Of die interpretatie van Praxiteles' kunstwerk juist is, doet er in dit geval niet toe. Ze is in hoge mate kenmerkend voor Couperus' kunsten levensopvatting. En daar gaat het hier om. ↵

Noten

1. H.T.M. van Vliet. *Louis Couperus en L.J. Veen. Bloemlezing uit hun correspondentie*. Utrecht/Antwerpen 1987, p.80.
2. *Antieke verhalen. Van goden en keizers, van dichters en hetaeren*. Volledige Werken Louis Couperus, deel 28, p.16.
3. Ovidius. *Metamorphosen*. Vertaald door M. d'Hane Scheltema. Amsterdam 1997 (vierde druk), X, p.524.
4. idem, p.314-316.
5. *Antieke verhalen. Van goden en keizers, van dichters en hetaeren*. Volledige Werken Louis Couperus, deel 28, p.8.
6. W.J. Lukkenaer (*De omrankte staf. Couperus' Antieke werk deel I: van 'Dionysos' t/m 'Herakles'*. Leiden 1989) ziet juist in de wraak van Myrrha het centrale thema van 'Adonis'. Ik ben het daarmee oneens, al vind ik zijn interpretatie niet onmogelijk. Dit opstel is daarom geen polemieek met Lukkenaer. Ik zie mijn uitleg van het verhaal als een mogelijkheid naast die van hem.
7. *Antieke verhalen. Van goden en keizers, van dichters en hetaeren*. Volledige Werken Louis Couperus, deel 28, p.22.
8. idem, p.16.
9. idem, p.24.
10. idem, p.19.
11. idem, p.9.
12. Vandaar dat Lukkenaer de godin Afrodite typeert als een representante van wat hij het 'ondermenselijke' noemt: de ongeremde, zondige hartstocht. Het zou kunnen, al ligt het niet erg voor de hand.
13. Dat wil zeggen: binnen de context van dit verhaal. Binnen de context van Couperus' gehele oeuvre ligt het gecompliceerder, daar kunnen goden ook versche meren.
14. *Aan den weg der vreugde*. Volledige Werken Louis Couperus, deel 26, p.82, 88, 91 en 92.
15. idem, p.119.
16. *Het snoer der ontferming. Japansche legenden*. Volledige Werken Louis Couperus, deel 47, p.9.
17. *Williswinde*. Volledige Werken Louis Couperus, deel 10, p.12.
18. idem, p.15.
19. idem, p.17.
20. *Dionyzos*. Volledige Werken Louis Couperus, deel 23, p.79.
21. idem, p.152.
22. *Nippon*. Volledige Werken Louis Couperus, deel 48, p.177.
23. idem, p.178.
24. *Antieke verhalen. Van goden en keizers, van dichters en hetaeren*. Volledige Werken Louis Couperus, deel 28, p.26.
25. idem, p.8.
26. *Uit blanke steden onder blauwe lucht*. Volledige Werken Louis Couperus, deel 33, p.292.
27. idem, p.295.
28. Het gaat hier om een kopie. Het origineel is verloren.

‘Fonklende vingertooi’

Dat Couperus hield van veel en grote ringen is genoegzaam bekend. Fotografieën getuigen ervan.¹ Ook het filmfragmentje dat nog niet zo lang geleden door Couperus-kenner F.L. Bastet aan de vergetelheid is ontruk en dat men op de permanente tentoonstelling in het Letterkundig Museum kan bekijken, laat Couperus zien met twee stevige ringen aan één vinger.²

Door Eugenie Boer

Aan Couperus' ringen en zijn liefde daarvoor wordt in de literatuur regelmatig gerefereerd. Ooit had Louis Couperus een helderziende geraadpleegd en 'Enkele jaren later toen Couperus een ring verloren had waaraan hij zeer gehecht was, raadde de familie hem aan weer naar de clairvoyant te gaan om inlichtingen te vragen.'³ Iets dat hij toen overigens niet deed. Zelfs Mario Praz maakt er gewag van: 'Er zijn geen aanwijzingen dat hij [Couperus, EB] in Rome de salon van de gravin Lovatelli bezocht of die van Giuseppe Primoli, beiden cosmopolieten. Wel ontmoette hij een Romeinse prins die hem van een ring beroofd zou hebben [...].'⁴ Een 'saffier en cabochon' zou het geweest zijn'.

Bekend is ook Couperus' eigen toespeling op zijn ringen, in de scène die zich afspeelt in het atelier van Pier Pander in Rome:

– Pier, zeg ik; ik wil ook beeldhouwen... Ik wil zoo een beitel en dien hamer hanteeren... Pier lacht, en zegt: – Goed, goed... hier, begin maar... [...].
Achter mij hoor ik Pier en mijn vrouw proesten van het lachen, omdat mijn lange vingers, met lange nagels en ringen, die nooit iets hanteeren dan een pen, alleronhandigst den beitel hebben omvat en den hamer hebben gegrepen. Plots schuif ik mij mijn ringen af van mijn vingers en leg ze op den stoel voor het bas-reliëf.
– Zoo zal het beter gaan, schertst Pier, met een blik op de brillanten en smaragden op den stoel...⁵

Vijf jaar later, in 1916, liet Couperus zich portretteren door de Haagse sociëtschilder Antoon van Welie. Het oorspronkelijke portret is verloren gegaan, maar door de reproductie ernaar weten we hoe Couperus erop afgebeeld was. De grote ringen aan zijn linkerhand vallen direct in het oog (afbeelding). Of hij nu in Rome was of zich hier te lande presenteerde, zonder zijn ringen moet Couperus zich ongekleed gevoeld hebben. En velen zullen eraan gewend zijn geweest. Zo heeft de recensent van *De Nieuwe Courant* het op volstrekt vanzelfsprekende toon over Couperus' 'rijk-beringde linkerhand' en 'fonklende vingertooi' als hij diens voordracht in *Diligentia* bespreekt.⁶

Schandaaltje

En ook postuum deden Couperus' ringen nog van zich spreken. In 1963 vond in het Gemeentemuseum in Den Haag een onaangenaam schandaaltje plaats. Op de tentoonstelling ter ere van Couperus' honderdste geboortedag bleek een tentoongestelde ring plotsklaps verdwenen. De inrichters hadden het aardige idee gehad de ring

Ringen die aan Couperus hebben toebehoor. De bovenste (1) toont zijn familiewapen. De onderste twee zijn in particulier bezit.

1

2

3

Louis Couperus door Anton van Welie. Foto: Collectie Letterkundig museum, Den Haag.

suggestief, maar blijkbaar te verleidelijk aan een touwtje boven zijn bureau te hangen. Waar die ring zich nu bevindt: we zouden het gaarne weten. Hoe hij eruitzag, is wel bekend: het was een zegelring met Couperus' familiewapen, met op het schild een duif met een olijventak (1). Gelukkig worden er nog twee ringen van Couperus in particulier bezit bewaard en gekoesterd⁷ (2 en 3). Of het de ringen zijn die Couperus op één van de genoemde foto's draagt, is niet duidelijk. Hans van der Horst heeft de vier ringen waarmee Louis Couperus zich door Van Welie liet afbeelden in schets weergegeven.⁸ De beide ringen uit particulier bezit zijn daar niet in te herkennen.

'Brillanten en smaragden'

Hoe groot zal de verzameling ringen van Couperus geweest zijn? En ging het daarbij om kostbare materialen? Dat laatste laat zich uit de twee overgebleven ringen niet afleiden. Ze zijn allebei van zilver en bevatten een halfedelsteen; de één een blauwe maansteen, de ander in filigrein-zetting een donkerrode kornalijn. Ging het Couperus om de vorm, om de kleur en schittering, om de versiering op zich? Meer dan om de *kostbaarheid* van de sieraden? Hoe serieus moeten we de genoemde 'brillanten en smaragden' nemen? Wie de brieven⁹ leest die Couperus schreef aan zijn uitgever Veen over de honorering voor zijn scheppingen, krijgt makkelijk het idee dat Couperus eigenlijk in een voortdurende geldnood

verkeerde. De werkelijkheid moet toch een beetje anders zijn geweest. Waarschijnlijk had Couperus een heel behoorlijk inkomen en kon hij best leven van de rente van zijn geërfde kapitaal. En wie weet, heeft hij zich dus van tijd tot tijd de weelde van een kostbare ring veroorloofd. Het lijkt in ieder geval niet nodig voetstoots aan te nemen dat het noemen van de 'saffier', de 'brillanten en smaragden' slechts een kwestie was van *épater le bourgeois*. ↯

Met dank aan prof. dr. F.L. Bastet voor zijn waardevolle aanwijzingen.

Noten

1. Hans van der Horst. *Louis Couperus' Zijlijnen. Versieringen uit zijn handschriften, in breder perspectief*. Amsterdam 1996, foto 34.
2. Idem, foto 52.
3. Albert Vogel. *Louis Couperus. Een schrijversleven*. Amsterdam/Brussel 1980 (tweede, herziene dr.), p.198.
4. Mario Praz. 'Rome in de tijd van Couperus'. In: *De Revisor* 2 (1975), nr.1, p.17. Zie vooral Couperus' 'De ring en de prins' in: *Korte Arabesken. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 29, p.48.
5. 'Bij Pier Pander', feuilleton in *Het Vaderland*, 11 februari 1911, opgenomen in: *Van en over alles en iedereen. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 35, citaat op p.37.
6. Frédéric Bastet. *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam 1987, p.551.
7. De ringen maakten deel uit van enige persoonlijke goederen die aan Louis Couperus hadden toebehoord. Omstreeks 1971 schonk Mevrouw C.R.G. van Ramshorst-Van Hecking Colenbrander (achternicht van Couperus) deze aan Wim Schuwirth, de zoon van haar huishoudelijk hulp, van wiens grote bewondering voor Couperus zij op de hoogte was. Een paar jaar later, in 1974, vroeg mevrouw Van Ramshorst per brief een onderdeel van de schenking terug ten behoeve van een kleinzoon van haar broer; dat betrof de beroemde roze smoking die zich nu in het Letterkundig Museum en Documentatiecentrum in Den Haag bevindt.
8. Hans van der Horst 1996, afbeelding 41.
9. H.T.M. van Vliet. *Louis Couperus en L.J. Veen. Bloemlezing uit hun correspondentie*. Utrecht/Antwerpen 1987.

BODEGA

„De Posthoorn”

Iedere zaterdagavond
vanaf 21.00 uur "Open Podium",
beginnende artiesten presenteren zich
aan het publiek. Gratis toegang.
Met wisselend 3-gangenmenu
à fl. 39,50. Reserveren is gewenst!

LANGE VOORHOUT 39A, 2514 EC 'S-GRAVENHAGE, TEL.: 070-360 49 06

'Te braaf, te burgerlijk en te protestant'

Misschien ook wel een beetje om binnen het domein van de Couperusstudie gelijke tred te houden met de neerlandici, organiseerden classici en historici van de Universiteit Leiden vorig najaar een collegereeks rond het thema 'Louis Couperus over oudheid en Middeleeuwen'. De deskundigheid van bijna alle sprekers en het hoge gehalte van hun voordrachten staan buiten kijf. De regelbevestigende uitzondering hierop was het gezamenlijke optreden van de heren Guépin en Meijssing. Zij waren blijkbaar niets anders van zins dan die horde Couperus-fans, die als *groupies* alles wat hun idool betreft afschuimen, eens flink te provoceren. Weerwerk was echter niet gewenst; de heren hadden vooraf laten weten die avond geen tegenspraak te dulden.

Door Luc Dirikx

Blijkens zijn inleiding tot de bij de reeks horende syllabus had Rudi van der Paardt, samen met Manfred Horstmanshoff de organisator van de reeks colleges, zijn hoop gesteld op een 'spannende confrontatie met de zaal'. Jan Pieter Guépin staat namelijk alom bekend als criticaster van het antieke werk van Louis Couperus en juist deze aflevering van de reeks was bij uitzondering vrij toegankelijk voor de leden van het Nederlands Klassiek Verbond en voor de donateurs van het Louis Couperus Genootschap. In feite stoelt de reputatie van Guépin als berucht Couperuskraaker op slechts één enkel artikeltje dat hij ruim dertig jaar geleden publiceerde in *Hollands Maandblad*, waarin Guépin de vloer aanveegt met voornamelijk *De berg van licht*. Volgens Guépin koos Couperus de verkeerde voorbeelden voor zijn roman en was hij te beroerd om zich op de hoogte te stellen van de nieuwste wetenschappelijke inzichten in de klassieke oudheid; Couperus kijkt te zeer door een Victoriaanse bril naar dat tijdperk, zo luidde ongeveer de kritiek. 'Ik ben benieuwd of de heer Guépin na al die jaren wat milder in zijn oordeel is geworden,' sprak spreekstalmeester Van der Paardt spanningverhogend, voorafgaand aan het college. Dat bleek dus niet het geval. Integendeel. Zich kennelijk bewust van de tegendraadse rol die hij die avond moest spelen, stuurde Guépin een zelfvoldane veldheersblik de zaal in. Alhoewel de meesten van zijn toehoorders aanzienlijk hoger zaten dan hij, keek hij tóch op ons neer.

Smalende mimiek

Nu hou ik sowieso niet van lezingen en voordrachten; ze zijn dikwijls te vluchtig en vergen te veel van je tijd. De inhoudelijke kwaliteit wordt niet zelden bedolven onder de drang tot 'performance', en indien de uitgesproken tekst al gepubliceerd wordt, weet je nooit of die nog overeenkomt met het origineel. Je vindt de eigenlijke 'act' eigenlijk nooit helemaal terug op papier. Sommige hooggeleerden pogen met hun smalende mimiek en sarcastische stembuigingen zelfs de beste cabaretiers naar de kroon te steken. Het was op 11 oktober te Leiden niet anders.

In het onderstaande zal ik mij beperken tot een kritische impressie van deze avond. Niet alleen omdat het inhoudelijke gehalte ervan nagenoeg verwaarloosbaar

was, maar vooral omdat ik, ondanks de vriendelijke hulp van de heer Horstmanshoff, niet beschik over de teksten. Van de heer Guépin ontving ik slechts een naar mijn gevoel gekuiste versie van het tweede deel van zijn voordracht; 'Het eerste deel was te geïmproviseerd,' dixit de *doctor mirabilis* zelve, en daarmee ben ik het alvast eens. Van de heer Meijnsing had ik bij het einde van het vorige jaar nog helemaal niets ontvangen.

Het eerste deel van Guépins voordracht bestond uit een wat onsamenhangende bespreking van termen als fin de siècle, decadentisme en symbolisme. Hierbij kwam niets opzienbarends tevoorschijn, zelfs niet dat eigenlijk geen enkel label geschikt is om het werk van Couperus literair-historisch te typeren. De toon van nonchalante onzorgvuldigheid werd echter meteen gezet, want Guépin en later ook Meijnsing hadden het voortdurend over de 'decadente' Couperus. Dat moralistischdenigrerende epitheton hoort niet eens thuis in literatuurterminologie, zoals vooral de heer Guépin had moeten weten, want de door hem tijdens het college geprezen Jaap Goedegebuure heeft al in 1983 de vaak te pas en te onpas gebruikte literaire benamingen voor literatuur uit het fin de siècle gestandaardiseerd.²

De centrale stelling van Guépin was dat Couperus te braaf, te burgerlijk en te protestant(!) was om decadentistisch te kunnen schrijven. Weet Guépin dan niet dat precies de spanning tussen de burgerlijk-beperkende levenswandel en de gefrustreerde vlucht van de verbeelding een essentieel ingrediënt is van de decadentistische voedingsbodem? Théophile Gautier noemde zich en de zijnen al 'les meilleurs fils du monde'³ en braver ambtenaar dan J.-K. Huysmans of smachtender royaltywatcher dan Villiers de l'Isle-Adam heeft de literatuur zelden gekend... De heer Guépin moest Thomas Manns Tonio Kröger maar eens herlezen.

Karikatuur van
Couperus, getekend
door J. Rotgans.
Foto uit *De wereld*
van Louis Couperus

Dilettantenbravoure

Het tweede deel van zijn voordracht bouwde Guépin grotendeels op volgens een recept dat hij dertig jaar geleden ontwierp: je neemt een studie over Couperus, liefst nog een Vlaamse dissertatie, met dilettantenbravoure pluk je er hier en daar wat uit, en je ridiculiseert het geheel met hooguit een snufje argumentatie. Dat Couperus' oeuvre meteen ook zwaarghevend uit het proces komt, is mooi meegenomen. In 1969 moest Theo Bogaerts het ontgelden, op 11 oktober was het mijn beurt.

Guépin begon met een truc die legio is bij eerstejaarsstudenten die geconfronteerd worden met een 'dik' boek: je citeert zes, zeven regeltjes uit de 'Algemene Inleiding', dan evenzoveel uit het 'Algemeen Besluit' en je doet alsof sommigen geloven het ook écht! je het boek gelezen hebt. Van mijn dissertatie⁴ mogen de pagina's 12 en 504 zich voortaan beroemen op Guépins belangstelling! Of hij de andere 565 bladzijden 'vijfhonderd vijftienzestig' zegde en zong Guépin op onnavolgbaar estheticistische wijze ook gelezen heeft, durf ik te betwijfelen. Blijkbaar toch niet geheel tevreden met

het besluit dat hij trok uit deze grondige kritische evaluatie ('Couperus is dus een burgerlijke liberaal uit de hogere kringen.' Ja natuurlijk, wat dan nog?), probeerde Guépin er een draai aan te geven door mij uit te spelen tegen de beroemde Italiaanse comparatist Mario Praz. Wie de twee tekstjes van Praz of is het er eigenlijk maar één?⁵ over Couperus leest, zal merken dat:

1. Praz zeer weinig van Couperus gelezen heeft, en niets in het Nederlands; een kleurenblinde die Van Gogh bespreekt;
2. hij blijkbaar niet precies weet hoe het zit met de Italiaanse vertalingen van Couperus;
3. hij zelfs niet weet wát hij eigenlijk gelezen heeft. Zo schrijft hij: 'Ik ben ook niet verrukt van *De Berg van Licht* (1905-1906) en *De Komedianten* (1917) [...]', terwijl hij slechts vijf regels verder beweert: '*De Komedianten* heb ik niet kunnen lezen [...]';
4. hij Couperus toch geregeld prijst en
5. dat hij, tot overmaat van ramp, Couperus verwijt geen oog te hebben gehad voor de sociaal-maatschappelijke veranderingen in het Italië van het eerste kwart van de twintigste eeuw. Een bizar literair criterium, als u het mij vraagt. Mario Praz is, geachte heer Guépin, inderdaad niet de geringste, maar iets zinnigs over Couperus heeft hij niet gezegd. Daar blijf ik bij.

Dertig jaar geleden werd Couperus nog in zoverre ontzien dat Guépin de roman die Couperus bij het schrijven van *De berg van licht* tot voorbeeld heeft gestrekt, namelijk *L'Agonie* (1888) van Jean Lombard, nóg onverteerbaarder vond. 'Het Franse literaire oordeel over *L'Agonie* kon in een woord samengevat worden: *cacographie*',⁶ zo schreef Guépin toen, kennelijk daarmee instemmend. Guépin besloot zijn voordracht met de onthulling dat hij wel degelijk van mening is veranderd: Couperus is nog slechter dan hij al dacht. En ach, die Lombard viel bij nader inzien toch wel mee. Kent iemand een dysfemisme voor 'kakografie'? ('Brusselmans' telt niet, want dat is Vlaams.) Ja? Nou, dan hebben we meteen een label voor Couperus!

Snelreïnvvaart

Gaf zijn leermeester en vriend een ware *voordracht*, Geerten Meijnsing trakteerde ons op een onvervalste *lezing*. Hij spreidde een grote eruditie tentoon, maar was zichtbaar verveeld door zijn onderwerp. Met een snelreïnvvaart doceerde hij het publiek onder de collegebanken, zonder ons evenwel een blik waardig te keuren. Het encyclopedische overzicht van de decadentistische thematologie waarop de heer Meijnsing ons vergastte, laat ik maar voor wat het was: het kwam regelrecht uit Praz⁷. Nu weet Meijnsing ook wel dat Praz' inzichten ondertussen aanzienlijk verfijnd en aangevuld zijn, maar hij overschatte het begripsvermogen van zijn publiek duidelijk niet, zoals ook moge blijken uit het onderstaande. In het resterende gedeelte van zijn betoog vergeleek Meijnsing dan Lombards *L'Agonie* met Couperus' *De berg van licht*. Hoe hij bij zijn voorspelbare conclusie geraakte (Lombard is natuurlijk véél beter) laat ik maar onbesproken, maar enkele krasse uitspraken wil ik u niet onthouden en ik probeer mijn bedenkingen daarbij, tussen vierkante haken, tot het strikte minimum te beperken:

1. 'De Franse schilder Gustave Moreau was een kitschkunstenaar.' [Nou ja, *de gustibus...*]
2. 'Huysmans' *A Rebours* (1884) is niet eens zo heel belangrijk voor het decadentisme.' [Geen commentaar.]

3. 'Jules Barbey d'Aurevilly was de "Johannes de Doper" van het decadentisme.' [Tja, als je van dandyisme, decadentisme en dilettantisme één grote cocktail maakt, dan misschien...]
4. 'Louis Couperus heeft zo goed als zeker Jean Lorrain ontmoet.' [Een mythe zoals die van Couperus' correspondentie met Oscar Wilde of van zijn 'losbandige relaties' in 1919-1920]
5. 'Jean Lombards heldere taal [die 'kakografie' weet u nog wel] wint het van Couperus' krankzinnig impressionistisch taalgebruik.' [Had Couperus dan niet gelezen wat die andere Hagenaar in 1934 schreef: 'De welsprekendheid is dood. Wie haar opgraaft pleegt necrofilie, is psychopaat.'⁸ Nee, dat had hij niet gelezen. Foei!]
6. In Couperus' antieke oeuvre is geen spoor van humor of cynisme te bekennen.' [Geen commentaar.]
7. 'Net zoals de Romeinen, wijzen de decadentisten alle liefde af. Couperus is één en al liefde!' [Meneer Meijnsing, zou u nu niet eens *Axël* (1885-1886) van Villiers de l'Isle-Adam herlezen en vergelijken met bijvoorbeeld *Noodlot* of *Extaze*?]

Pseudo-intellectuele sirih

Een aanzienlijke bijdrage tot de *damage control* van deze avond werd geleverd door de conciërge van het universiteitsgebouw, die eiste dat de zaal om 22.00 uur ontruimd zou zijn. Dat zal niemand hebben betreurd, al was het maar omdat de heren vooraf uitdrukkelijk hadden laten weten dat zij niet op vragen en niet op wederwoord gesteld waren. Ook niet na afloop. Van een 'spannende confrontatie met de zaal', zoals Van der Paardt hoopte, was dus allerminst sprake. Maar misschien reageer je op provocerende voetzoekers zoals die door het duo rondgestrooid werden het best zoals een aristocraat als Louis Couperus zou hebben gedaan, namelijk: niet. En toch, ik herinner mij die ingezonden brief die Couperus ooit schreef aan *Het Vaderland*, waarin hij die eerlijke, protestantse liberaal, nietwaar zijn ergernis uitsprak over kinderen die zich in de zomer onledig hielden met het bespuwen van dames en officieren.⁹ Storen wij ons nu zo aan die 'kleine Hunnen en Vandalen' die Couperus in een collegezaal te Leiden bespatten met pseudo-intellectuele sirih? Welnee, maar we dienen ze wel van antwoord. 🐾

Noten

1. J.P. Guépin. 'De oudheid van Louis Couperus'. In: *Hollands Maandblad* 11 (1969), nr.261-262, p.50-54.
2. Jaap Goedegebuure. 'Decadentisme. Omschrijving van een literair-historisch concept'. In: *Forum der Letteren* 24 (1983), nr.3, p.161-178.
3. Th. Gautier. *Histoire du Romantisme* (...). Paris, 1895, p.25.
4. Luc Dirix. Louis Couperus en het decadentisme. *Een thematologische confrontatie*. Gent 1993.
5. Mario Praz. 'Rome in de tijd van Couperus'. In: *De Revisor* 2 (1975), nr.1, p.16-23. Citaat op p.16, kolom a. De andere tekst ('Un Grande Decadente' in: *Il Tempo*, 27 oktober 1974) biedt weinig meer dan een samenvatting voor de krant van de oorspronkelijke lezing en verscheen in vertaling als: 'Over Louis Couperus'. In: *Maatstaf* 23 (1975), nr.1, p.12-15. Guépins bewering dat de Italiaanse titel een verzin sel van de eindredacteur van de krant moet zijn geweest, is volstrekt uit de lucht gegrepen.
6. J.P. Guépin 1969.
7. Mario Praz. *List, dood en duivel in de literatuur van de Romantiek*. Amsterdam 1990.
8. F. Bordewijk. *Bint. Roman van een zender*. Den Haag z.j. (17de dr.), p.84.
9. 'Straatschenderij'. In: *Ongebundeld werk. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 49, p.660.

Couperus verzamelen (II)

Wie het over verzamelwoede heeft, slaat met de naam Han Peek de plank niet bepaald mis. De kersverse penningmeester van het Louis Couperus Genootschap is onverzadigbaar als het gaat om collectieren. Filmfragmenten, stills, posters en boeken. Natuurlijk... boeken: Busken Huet, Thomas Rosenboom, maar bovenal de bijzondere uitgave van het werk van Louis Couperus.

Door Karin de Graaff

Zondagmiddag. Het is stil en koud buiten, maar binnen in Han Peek's Brabantse woonkamer is het goed toeven. Peek glimt, wanneer de originele boekbanden van Louis Couperus ter sprake komen. Hij gebaart naar een prominent gesitueerde kast in de woonkamer. 'Daar staan ze, samen met de vertalingen van Couperus' werk.' Hij bezit zijn oeuvre nu in vijfhonderd banden en dat terwijl Couperus maar vijftig titels op zijn naam heeft staan. Peek grinnikt. 'Met *Eline Vere* is het wel erg uit de hand gelopen, want van dat boek bezit ik momenteel druk één tot en met twintig. Ik mis overigens de dertiende druk, daar ben ik nog steeds naar op zoek.'

Brakenziek

Zestien jaar geleden kocht Han Peek zijn eerste boekband. 'Per ongeluk', toen hij in Utrecht in de etalage van een antiquariaat *Langs lijnen van geleidelijkheid* zag liggen. 'Hij lag daar in de band van Van Caspel, was niet helemaal vlekkeloos, maar ik vond het een aardig ontwerp.' Wat hij destijds voor het boek betaalde, is hem ontschoten, maar dat de prijzen voor boeken met een originele band erg zijn gestegen, staat buiten kijf. Peek: 'De prijs is soms meer dan vertienvoudigd. *De stille kracht* kocht ik tien jaar geleden nog voor tussen de f200,- en f300,-. Ik denk dat je momenteel zo'n boek, in eerste druk met een originele boekband, niet onder de f1000,- bemachtigt.'

In het boek van H.T.M. van Vliet, *Versierde verhalen. De oorspronkelijke boekbanden van Louis Couperus' werk [1884-1925]* komt duidelijk naar voren dat de uitgever L.J. Veen Louis Couperus als zijn sterauteur beschouwde en kosten noch moeite spaarde om het werk zo smaakvol en mooi mogelijk uit te geven. Veen benaderde bekende ontwerpers, zoals Neuhuys, Toorop, de genoemde Van Caspel, Derkinderen, Roland Holst, Berlage en anderen. Volgens Peek zijn er eigenlijk geen boekbanden

Han Peek zittend voor een kopie van het portret van Antoon van Welie, geschilderd door Laura van den Hengel. Foto: Annette Warringa

verschenen die niet mooi uitgevoerd zijn. Toch heeft Couperus de band van *Majesteit*, een ontwerp van R.N. Roland Holst, afgekeurd. 'Hij was bepaald niet gecharmeerd van de kroon boven de M. Hij is nog giftiger op Veen geworden, toen hij dezelfde band terugzag om *Herakles* en dan ook nog met een spelfout: *Herakles* gespeld als *Herackles*. Die misser heeft Veen ertoe gebracht om deze roman nogmaals uit te brengen, maar dan in een neutrale band.' Uitgever Veen haalde soms vreemde streken uit bij de keus van de bandontwerpen. Nadat *Over lichtende drempels* in november 1902 was uitgekomen in een band van Jules de Praetere, liet Veen het boek in 1914 nogmaals verschijnen tegen een sterk gereduceerde prijs als deel 14 in de serie *Vrienden in Huis*, nu in een band van J.Braakensiek, de zogenaamde poortjes-, klompenof molenband. Han Peek: 'De band met op de voorgrond een wat burgerlijk stel dat door een poortje kijkt naar een boer en boerin tegen een Hollandse wolkenlucht met molen, past natuurlijk helemaal niet bij de inhoud van het door de theosofie geïnspireerde *Over lichtende drempels*. Dezelfde band is later ook om *God en goden* gezet en je kunt je voorstellen dat Couperus weinig gelukkig was met deze banduitvoering. Hij noemde de ontwerper vanaf dat moment steevast Brakenziek.'

Verzamelwoede

De eerste confrontatie met het werk van Louis Couperus maakte in Han Peek bepaald geen adoratie voor de schrijver los. 'In het begin van de jaren zestig kocht ik mijn eerste roman van Couperus, *Metamorfoze*, in een Amstelpocket. Dat had ik nooit moeten doen, want het is nou precies één van zijn gecompliceerdste en moeilijkst leesbare boeken. Je kunt veel beter *De komedianten* of één van de Haagse romans lezen, dat is wat gemakkelijker om mee te starten. De liefde voor Couperus is toen wat latent geworden, maar twintig jaar later heb ik de draad weer opgepakt nadat ik die band van *Langs lijnen van geleidelijkheid* en *Iskander* die twee in rood gebonden deeltjes had gekocht. Toen begon het echte verzamelen.'

Peek veert op wanneer ik hem vraag of hij alle boeken ook in eerste druk heeft gelezen: 'Nee, natuurlijk niet, daarvoor hebben we de *Volledige Werken*, die geven exact de laatste door de auteur actief herziene tekst weer. Bij *Eline Vere* gaat men bijvoorbeeld uit van de vierde druk, maar bij de meeste andere romans is dat de eerste druk.' Peek ziet de eerste drukken met de originele boekbanden als kunstvoorwerpen, waar je af en toe van moet genieten, zo nu en dan eens aan moet snuffelen. Hij haalt zijn boekbanden nauwelijks uit de kast. 'Ik heb het ontwerp in mijn computer, maar en dat is belangrijker ik heb het ook in mijn hoofd.'

In het dagelijkse leven houdt de Couperus-verzamelaar zich bezig met de verkoop van analytische laboratoriumapparatuur, maar hij had graag letterkunde willen studeren. Peek: 'Ik heb op de middelbare school ook het advies gekregen om Nederlands te gaan studeren, maar er waren op dat moment allerlei praktische redenen om iets

Han Peek bij zijn Couperus-verzameling.
Foto: Annette Warringa

anders te gaan doen. Ik moet zeggen dat ik wel een wetenschappelijke basis mis. Dat geeft je aan de andere kant wel de vrijheid om je eigen insteek te kiezen. Een neerlandicus zal misschien niet zo gauw banden gaan verzamelen. Hij is eerder gericht op de inhoud van de boeken.'

Han Peek heeft een groot probleem: wanneer hij zich ergens in verdiept, spit hij de materie tot op de bodem uit: 'Ja, ik heb in 1992 een digitaal bestand met vierduizend boekbanden aangelegd. Gelukkig kan ik het met mijn werk goed combineren om regelmatig allerlei antiquariaten te bezoeken en te kijken wat er voorradig is.' Op de vraag wat hij voor een boekband over heeft, begint hij te lachen: 'Tja, daar ben ik nogal flexibel in. Als ik een bepaalde boekband of vertaling echt wil hebben, maakt het me niet zoveel uit, maar er zijn grenzen. Ik zou bijvoorbeeld best de perkamenten editie van *De boeken der kleine zielen* willen hebben, maar ik denk dat je die niet onder de f20.000,- kunt kopen, als die editie al te koop zou komen. En laten we wel wezen: helemaal compleet krijg je je collectie toch nooit.'

Couperus in Urdu

De boekbanden mogen dan spectaculair ogen; ook de vertalingen van Couperus' werk nemen een prominente plaats in binnen de verzameling van Han Peek. 'Om aan buitenlandse uitgaven te komen, moet je veel meer moeite doen. Ik benijd de heer Breugelmans [auteur van *Couperus in den vreemde*, KdG], die zo veel vertalingen heeft kunnen beschrijven. Gelukkig heb ik wel *Eline Vere* in het Urdu te pakken kunnen krijgen. Ik las op een gegeven moment, in het boek van Breugelmans of in het *Nieuwsbulletin*, dat ene heer Khalid in Amsterdam in het bezit van dat boek was. Het heeft een jaar geduurd voor ik hem te pakken had, maar een echte verzamelaar laat niet af. Khalid, een Pakistani, bleek de vertaler te zijn die *Eline Vere* in het Urdu heeft vertaald.' Peek heeft geen idee hoe en waar het boek in Pakistan is verspreid. Of de boeken op correcte wijze vertaald worden, is maar helemaal de vraag. 'Ik weet wel, dat Couperus zeer ingenomen was met zijn Engelse vertaler Teixeira de Mattos en ook heel verguld was met Else Otten, zijn Duitse vertaalster.' Peek lijkt te grossieren in de meest uitzonderlijke vertalingen. Hij tovert me ditmaal een vertaling van *Iskander* in het Roemeens voor ogen, gedrukt op een wel zeer slechte kwaliteit papier. Peek: 'Ik heb bij antiquariaat Burgersdijk en Niermans nog gezien hoe het binnen werd gebracht.' Met afgrijzen: 'Gewoon alleen maar in een papiertje verpakt!'

Terwijl Louis Couperus ons vanaf de muur van de werkkamer aandachtig bekijkt Peek heeft een kopie van het beroemde schilderij van Antoon van Welie laten maken door Laura van den Hengel denkt Peek na over de voordelen van het verzamelen. 'Je doet allerlei contacten op. In Nederland kan ik op dit niveau inhoudelijk met een paar verzamelaars en natuurlijk professor Van Vliet van gedachten wisselen en in België spreek ik regelmatig met mensen die eerste drukken van andere schrijvers, zoals Willem Elsschot en Marnix Gijsen verzamelen.'

Het Louis Couperus Genootschap speelt in dat netwerk een bijzondere rol. 'Het is heel belangrijk dat lezers en verzamelaars elkaar binnen zo'n genootschap ontmoeten, met elkaar spreken en naar elkaars interpretaties en meningen luisteren. Ik denk dat dit goed is voor de literatuur in het algemeen en in het bijzonder voor die van Louis Couperus.'

Langs lijnen van geleidelijkheid (1900).

Bandontwerp J.G. van Caspel.

Couperus en androgynie

Couperus heeft met name door zijn naoorlogse biografen de reputatie gekregen van homoseksueel auteur. Ik geloof niet, dat men de literatuur van een dergelijke auteur beter kan interpreteren als men weet dat hij zó was, maar los daarvan: in tegenstelling tot wat men op grond van die reputatie zou verwachten, zijn bijna alle door hem gecreëerde romanfiguren in hun gedragingen heteroseksueel.

Door Maarten Klein

Kunstenaars zoals Duco van der Staal in *Langs lijnen van geleidelijkheid* en Lot Pauws in *Van oude mensen* doen ontegenzeggelijk enigszins verwijfd aan, en worden zo soms expliciet genoemd, maar homoseksueel gedrag vertonen zij niet. Duco van der Staal heeft relaties gehad met modellen en deelt met Cornélie de Retz van Loo in ieder geval één keer het bed. Lot Pauws trouwt met Elly Takma. In de tekst van *Langs lijnen* en *Van oude mensen* wordt nergens op enigerlei wijze aangegeven, dat deze mannen zich aangetrokken voelen tot leden van hetzelfde geslacht.

Er is eigenlijk maar één roman waarin homoseksualiteit een onmiskenbare rol speelt: *De berg van licht*. Maar die homoseksualiteit is in deze roman nauw verbonden met het dominante motief van het evenwicht, een motief dat we sinds *Extaze* veelvuldig in Couperus' werk zien opduiken. Dit evenwichtsmotief is religieus geladen. Helegabalus moet volgens de leer van de magiër Hydaspes trachten een evenwicht te vinden tussen het mannelijke en het vrouwelijke, omdat hij alleen dan kan terugstreven naar Het, de Godheid, die oorspronkelijk sekseloos was, maar later 'Schepping en Geboorte dacht, en beide seksen in zich borg...'. Androgynie is in deze roman dus een religieus ideaal. De ideale mens, de volmaakte mens is de hermafrodiet, want hij/zij weerspiegelt de goddelijke Oorsprong van alle leven. Dit religieuze ideaal wordt rond 1900 zeker niet alleen door Couperus gekoesterd. Integendeel: de Haagse schrijver doet mee met de mode van zijn tijd, zoals we zullen zien. Overigens: dat keizer Helegabalus homoseksueel wordt, is in de context van de roman zeker niet positief te interpreteren. Het is een verstoring van het ideaal geachte evenwicht en voor de keizer zelf een nederlaag.

De androgyn in de kunst van het fin de siècle

In kunstenaarskringen rond 1900 beleeft de figuur van de androgyn een ongekende belangstelling. Men ziet in de hermafrodiet een schoonheidsideaal en onderzoekers wijzen erop, dat het hier gaat om een erfenis die gebaseerd is op oeroude mythen en esoterische tradities. Bij vele schilders en tekenaars, zoals de Praerafaëlieten, Aubrey Beardsley, Gustave Moreau en Gustave Mossa, vindt men voorstellingen van androgynen mensen. Ook in de literatuur van de negentiende eeuw komt men de manvrouw of vrouwman veelvuldig tegen. Volgens Mario Praz is het vooral Théophile Gautiers roman *Mademoiselle de Maupin*, verschenen in 1835, die van het thema een mode gemaakt heeft. In één van zijn gedichten raakt Gautier bijna in extase bij de beschrijving van de hermafrodiet: 'Chimère ardente, effort suprême/ de l'art et de la volupté,/ Monstre charmant, comme je t'aime/ Avec ta multiple beauté!' We vinden androgynen in talloze werken: in Swinburnes gedicht *Hermaphroditus* (1866) en in de roman *Lesbia Brandon* (1864-1867), in *Monsieur Vénus* van Rachilde (1884) en in *Il piacere* van Gabriele

d'Annunzio, die zijn protagonist een geschiedenis van Hermafroditus laat schrijven. En in Nederland is Couperus al vroeg in de ban geraakt van de androgyn. Zo wordt Bertie in *Noodlot* (1890) door Eve al gezien als een androgyn figuur en is Bacchus in *Psyche* manvrouwelijk, evenals de knaap Dionyzos in de gelijknamige roman uit 1904.

Sâr Péladan

De negentiende-eeuwse wedergeboorte van de androgyn heeft in de eerste plaats te maken met de grote belangstelling voor alternatieve, kleine religies rond 1900, voor esoterische tradities als die van theosofen, vrijmetselaars en rozenkruisers. In de alchimie speelt de androgyn een belangrijke rol. Het is de Fransman Joséphin Péladan (1858-1918), de auteur van onder meer *l'Androgynie*, die van deze figuur een ware cultus weet te maken.

Van zaterdag 12 november tot dinsdag 15 november 1892 heeft Péladan Nederland bezocht. Hij hield een lezing voor de *Haagsche Kunstkring*, getiteld 'Le mystère, l'art et l'amour selon la magie doctrinée des Rose+Croix', waarin hij niet alleen de stelling verdedigt, dat de kunst in dienst moet staan van de mystiek, maar ook stelt dat de ware kunstenaar androgyn moet zijn, een gedachte die een wezenlijk onderdeel uitmaakt van zijn geloofsleer. Deze heeft hij samengesteld uit verschillende gnostische systemen. De kern van deze leer is dat de wereld niet geschapen is door de hoogste Godheid, maar door demiurgen, bij Péladan engelen genoemd, 'Elohim'. Zij zijn uit de hoogste Godheid geëmaneerd. De engelen zijn het die vervolgens de mensen geschapen hebben, dezelfde voorstelling van zaken dus als in Couperus' Jahve. De mensen lijden, omdat zij een goddelijke substantie meegekregen hebben en terugverlangen naar hun goddelijke oorsprong. Uitverkorenen onder hen kunnen dienst doen als bemiddelaars, verlossers. Ook deze opvatting vinden we in het werk van Couperus terug.

De eerste mens, Adam-Heva, is oorspronkelijk naar het androgynische beeld van de engelen geschapen en is later gescheiden in Adam en Heva, een voorstelling van zaken die men ook kan vinden in het werk van H.P. Blavatsky, bijvoorbeeld in *De Geheime Leer*. De mensen moeten proberen terug te streven naar hun oorspronkelijke androgynse vorm en zij kunnen zich door meditatie en vasten voorbereiden op 'het zijn als engelen'. Tijdens zijn lezing voor de *Haagsche Kunstkring* verwoordde Péladan, wat vrouwonvriendelijk, zijn leer als volgt (het verslag is van de journalist W. van Tricht in *De portefeuille*):

[De kunst van het Ideaal,] Dàt is de waarde geweest der Grieken, dat is in even hooge mate de waarde van de Italiaansche Renaissance. Het meest volmaakte beeld, dat hij [=Péladan] kent, 'c'est la Victoire de Samothrace' in het Louvre. En

Jason ou Jason et Médée van Gustave Moreau.
Musée d'Orsay, Parijs

Nikê van
Somathrake
uit Max
Sauerlandt's
Griechese
Bildwerke

waarom? Voor hij dit aantoonde, maakte hij ons opmerkzaam op het inférieure nog beter het completeerende van de vrouw tegenover den man. Adam deed den eersten dwazen stap, toen hij zich niet volledig gevoelde. Daartoe had hij het recht niet. God nam van hem, om Eva te scheppen. Wat Adam dus wenschte was in hem, alleen hij was daarvan onbewust. Lichamelijk zingenot kan en mag bij den mensch van het Ideaal - of den artiest, wat voor hem hetzelfde is - niet bestaan. Bij voldoende ontwikkeling van het intellect in het streven naar 't Ideaal, zal de artiest een geesteswellust hebben, die hoog staat boven de smartelusten van 't lichaam. Welnu dan, laat de artiest, die werkelijk en waarachtig den drang tot iets groots in zich voelt, streven naar vermindering van Adams dwaling, laat hem bedwingen dat eerste verschijnsel, dat zijn geest, zijn ziel aan 't wankelen gaat, de lichaamsliefde vermijden tot eene vrouw, in zijn leven en in zijn werk, want hier zit de groote verdienste der Nikê [=la Victoire de Samothrace] op 't Louvre; de artiest heeft de twee completeerende elementen in zich gehad, en gegeven in wat hij maakte: die Nikê is een Androgunê, met de heerlijke lijnen der vrouwen en de viriele kracht van den man. Androgunê, dat moet de artiest wezen, en als hij dat is, en onvermoeid streeft naar 't Ideaal 'alors, artiste, tu seras vraiment artiste, tu seras prêtre, tu seras mage, tu seras une émanation de Dieu lui-même'.

De kunstenaar als androgynische emanatie van de androgynisch gedachte God, vol 'geesteswellust', zonder 'lichaamsliefde [...] tot eene vrouw', dat is wat Péladan zich wenst. Voor de goede orde: er staat niet, dat de kunstenaar zijn lichaamsliefde moet richten op een man! De kunstenaar is werkelijk een kunstenaar van het Ideaal, als hij het religieuze ideaal van de androgyn weet te bereiken. Dan is hij een kunstenaar, maar ook een priester, een magiër.

De berg van licht

Wie *De berg van licht* tegen deze achtergrond en zonder vooroordelen leest, komt tot heel andere conclusies dan Couperus' naoorlogse biografen. Dit is geen roman waarin homoseksualiteit aan de orde komt omdat de auteur de Griekse beginselen is toegedaan (zoals het werk van Gerard Reve onmiskenbaar wel is), maar uitsluitend om de (noodlottig bepaalde) onhaalbaarheid van het androgyn ideaal voor de mens te beschrijven. Terugstreven naar de goddelijke androgyn toestand is een onmogelijkheid, zelfs voor de priester-artiest die Helebagalus is. Wie nauwkeurig leest, zal bemerken dat de homofiele relatie nergens werkelijk positief beschreven wordt. En dat kan ook niet anders: volgens de leer van Hydaspes had de keizer in geestelijk opzicht androgyn moeten zijn en lichamenlijk biseksueel. Helaas, alle vrouwen die hij trouwt, blijven maagd. Zo bezien is er dus eerder sprake van een verwording van de jonge keizer: een verwording tot homoseksueel. Het hoge Ideaal van Hydaspes en Sâr Péladan wordt nimmer bereikt. Voor meer informatie over de leer van Sâr Péladan in relatie tot *De berg van licht* verwijs ik de geïnteresseerde lezer naar: Maarten Klein (te verschijnen). *Noodlot en wederkeer. De betekenis van de filosofie in het werk van Louis Couperus.* ♪

Vijfde Couperus-cahier

In *Een tempel voor de ziel.*

Over Pier Pander en Louis

Couperus beschrijft de

kunsthistoricus Feico Hoekstra de eerste ontmoeting tussen Louis Couperus en Pier Pander, die rond de eeuwwisseling werd gezien als de grootste Nederlandse beeldhouwer van zijn tijd. In 1895 ontmoetten beide kunstenaars elkaar voor het eerst in Panders atelier in de Via Gaëta in Rome. Couperus eerste visite was ongetwijfeld een beleefdheid van de ene bekende Nederlander aan de andere. Maar al snel bleek er tussen beide kunstenaars een verwantschap te bestaan die beiden in eerste instantie

wellicht niet hadden vermoed. Couperus, de uitbundige dandy, en Pander, de bescheidenheid zelf, vonden elkaar in een gemeenschappelijk artistieke filosofie. Couperus-biograaf Frédéric Bastet schreef hierover het volgende: 'De eerbied die Couperus voor Pander koesterde, was van een zuiver gehalte. Omgekeerd herkende Pander in Couperus de eerlijke kern van een groot kunstenaarschap.' Wat die vriendschap voor Louis Couperus heeft betekend, mag blijken uit het feit dat Pander en zijn werk meerdere malen een rol hebben gespeeld in het oeuvre van de schrijver. Vier sonnetten, die onder de naam Alba in 1903 werd gepubliceerd in *Groot Nederland*, zijn gebaseerd op Panders bekendste beeldengroep die te bewonderen valt in de Kunsttempel in Leeuwarden. Bovendien figureert Pier Pander in de autobiografische roman *Metamorfoze* uit 1897 als de beeldhouwer Fedder.

In dit Cahier wijdt Feico Hoekstra de lezer in in het theosofisch gedachtegoed waarin Pander, maar ook Couperus een theoretische basis vonden voor hun levensgevoel en artistieke overtuiging. Voorts gaat Hoekstra dieper in op *De geheime leer* van Blavatsky en de ideeën van Sâr Peladan over de androgynie; onderwerpen die zowel Pander als Louis Couperus hebben geïnspireerd bij het scheppen van hun kunst.

Couperus-Cahier V zal eind juni 2000 verschijnen. U kunt 'Een tempel voor de ziel. Over Pier Pander en Louis Couperus' van Feico Hoekstra bestellen door f25,- (inclusief verzendkosten) over te maken naar girorekening 600367 ten name van Stichting Louis Couperus Genootschap, postbus 11637, 2502 AP Den Haag. Vergeet niet uw volledige naam en adres op de overschrijving te vermelden! U ontvangt het boek dan zo spoedig mogelijk thuis. ♣

Pier Pander aan het werk in zijn atelier.

Een tweeling in het oude Rome

Louis Couperus zelf rekende *De komedianten* tot één van zijn meest geslaagde werken. Tegenwoordig delen steeds meer Couperuskenners die mening. De historische roman uit 1917 stond dan ook centraal in de eerste lezing van de vierdelige cyclus *De Klassieke Couperus*, die in februari en maart jongstleden plaatsvond in Literair Theater Branoul in Den Haag.

Door Menno Voskuil

Dr. R.Th. van der Paardt, werkzaam als docent Latijn bij de vakgroep Griekse en Latijnse Talen en Culturen van de Universiteit Leiden, besprak voor een geheel uitverkochte zaal enige aspecten van *De komedianten*. Niet alleen de historische kant kwam aan bod, ook de thematiek van de roman werd belicht aan de hand van een aantal treffende voorbeelden.

De geschiedenis van *De komedianten* komt in het kort op het volgende neer: de acteurs Cecilius en Cecilianus, de jonge tweeling die de hoofdrol speelt in de roman, trekken door Italië met hun toneelgroep en strijken ter gelegenheid van de Megalezia neer in het Rome van de eerste eeuw na Christus. De troep vindt onderdak in de Suburra, een achterbuurt in Rome. Tijdens een wandeling door de eeuwige stad ontmoet de tweeling Martialis, de dichter van populaire epigrammen. Hij is gecharmeerd van de twee komediantjes en neemt hen mee naar het buitenhuis van de staatsman Plinius, waar de tweeling een optreden verzorgt. Na terugkomst in Rome treden zij met de toneelgroep enkele malen met veel succes op in het Theater van Pompeius. Wanneer de tour eindigt, worden Cecilius en Cecilianus verhuurd aan hun biologische moeder, een hoveling van de aan ernstige paranoia lijdende keizer Domitianus. Twee rampen voltrekken zich nu achter elkaar. Ten eerste wordt Cecilius ontboden door de keizer om voor hem op te treden, waarbij het komediantje tijdens een dans bezwijkt en, gescheiden van zijn tweelingbroer, moet herstellen in het naargeestige paleis van

Omslag van Anjo Mutsaers voor de Salamander-pocket van Querido uti 1982

Domitianus. De achtergebleven Cecilianus mist zijn broertje zo erg, dat hij ernstig ziek wordt.

Ten tweede stort het flatgebouw waarin de rest van de toneelgroep gevestigd is, volledig in. De dominus van de troep weet zich geen raad meer nu hij bijna al zijn toneelspelers kwijt is.

Uiteindelijk komt alles weer goed. Dankzij het verzoek van de gladiator Carpororus aan de keizer wordt Cecilius weer met zijn tweelingbroer herenigd en na de bemoedigende woorden van de twee komediantjes ziet ook de dominus weer mogelijkheden voor de formering van een nieuw toneelgezelschap. Gezamenlijk vertrekken ze via Syracuse naar Karthago om aldaar nieuwe spelers aan te trekken.

Diverse bronnen

Louis Couperus trachtte met *De komedianten* een natuurgetrouw beeld te schetsen van het oude Rome, zo benadrukte Van der Paardt. Postmoderne vervreemdingseffecten die in recent verschenen historische romans soms de kop opsteken, waren de auteur vreemd. Het feit dat Couperus een koopman tomaten laat verkopen op de markt van de Suburra, berust dan ook op een foutje. Deze vrucht was namelijk onbekend in het Rome van Domitianus.

De historische gegevens ontleende Couperus aan diverse bronnen. Bekend is dat hij veelvuldig gebruik maakte van Ludwig Friedländers *Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms, in der Zeit von August bis zum Ausgang der Antinine*, een standaardwerk dat halverwege de negentiende eeuw is verschenen. Hiernaast vormden oorspronkelijk Latijnse teksten, zoals de epigrammen van de dichter Marcus Valerius Martialis, die ook als personage in *De komedianten* voorkomt, een bron van informatie over het Romeinse leven in de eerste eeuw na Christus. De namen van Carpororus en Colosseros, de gladiatoren waarmee *De komediantentweeling* bevriend raakt, zijn bijvoorbeeld afkomstig uit deze gedichten.

Plinius de Jongere, de door Couperus bewonderde staatsman en prozaschrijver, is als literator vooral bekend om zijn al tijdens zijn leven uitgegeven brievenverzameling. In één van zijn brieven, gericht aan een zekere Paulinus, geeft hij zijn visie op de omgang met slaven. Hij zag zichzelf als een ware *pater familias* en vertelt hoe hij één van zijn zangslaven die bloed opgaf, naar Egypte had gestuurd voor een kuur. Daarna ging het lange tijd goed met zijn gezondheid, maar recentelijk had de slaaf een terugval gekregen. Plinius wil de slaaf graag naar Paulinus sturen, aangezien de lucht bij zijn villa zo schoon en heilzaam is. Rudi van der Paardt liet het publiek zien hoe Couperus de gegevens uit deze brieven heeft verwerkt in *De komedianten*. Nadat Cecilius en Cecilianus zijn aangekomen bij de villa van Plinius, ontmoeten zij daar één van zijn vrijgelaten slaven:

-Ik ben Zozimus, zeide de jonge man. Ik ben vrijgelatene van mijn heer en hij verzocht mij jullie te zoeken. Ik draag voor en ik bespeel lier en fluit. Ook lees ik mijn meester dikwijls voor, geschiedenis en poëzie...

Hij hoestte en vervolgde:

-Zingen mag ik niet meer sedert ik bloed op geef, maar mijn gezondheid is veel beter sedert mijn heer mij zond naar Foruli, bij zijn vriend Paulinus. Berglucht heeft mij goed gedaan.

-Je heer, de edele Plinius, is wel een goëd meester? vroeg Cecilius.

-Hij is inderdaad onze pater familias, zei Zozimus; vader van heel zijn gezin van

vrijgelatenen en slaven. Hij beschouwt ons, met allen eerbied gezegd, als kinderen, zoo goed is hij voor ons, die zelf geen kinderen heeft. (Volledige Werken Louis Couperus, deel 37, p.79-80)

Vervolgens ging Van der Paardt in op de aandacht van Couperus voor de verschillende sociale klassen in het Rome van Domitianus. Door de tweeling tot hoofdfiguren te maken van de roman, toont Couperus de lezer niet alleen het gewone volk waartoe de komedianten behoren, maar ook de intellectuele dissidenten (Plinius en consorten) en de hovelingen van Domitianus. Couperus had nooit al die lagen van de Romeinse bevolking een rol kunnen laten spelen, wanneer bijvoorbeeld Plinius het belangrijkste personage was geweest, want een hoveling van dat kaliber ging eenvoudigweg niet om met het vulgus en zou zich al helemaal niet in de Suburra vertonen.

Dat *De komedianten* louter een beschrijvende roman zou zijn, zoals sommige critici beweren, bestreed Van der Paardt. Hij was het ook volstrekt niet eens met W.J. Lukkenaer, die in zijn monografie *De komedianten van Couperus* beweert, dat de roman geen erotisch boek is. Van der Paardt betoogde het tegendeel: 'door de tedere beschrijving van de tweeling lijkt het wel of Couperus ronduit verliefd op hen is.'

De plot van de roman ontleende Louis Couperus aan *Menaechmi*, een komedie van de Romeinse toneelschrijver Plautus. Dit toneelstuk vertaalde hij in 1916 onder de titel *De tweelingbroeders*. In de komedie worden twee broers, na op jonge leeftijd van elkaar gescheiden te zijn, eindelijk weer herenigd.

Het overheersende thema van *De komedianten* is de twee-eenheid. De tweeling Cecilius en Cecilianus zijn weliswaar individuen en ze verschillen van karakter, maar toch hebben zij elkaar nodig om te komen tot hun befaamde toneelspel. Het is de twee-eenheid tussen kunst en werkelijkheid die de twee broers hier symboliseren. De kunstenaar heeft de kunst nodig om zichzelf in de werkelijkheid te vereeuwigen.

Die twee-eenheid wordt in *De komedianten* prachtig gesymboliseerd in de twee klotsende rivieren langs de goten van de Suburra waarmee de roman opent en in de wagensporen van de reiskar waarmee de tweeling en hun dominus aan het eind van het verhaal uit Rome wegtrekken. Ze kunnen net als *De komedianten* niet gescheiden van elkaar bestaan. 🐾

Het programma van de cyclus 'De Klassieke Couperus' bestond uit de volgende lezingen:

- 16 februari 2000: Thema: 'De komedianten' als voorbeeld van de manier waarop Couperus omgaat met het materiaal van de klassieke oudheid. Spreker: dr. R. Th. van der Paardt.
- 23 februari 2000: Thema: Couperus, reiziger en toerist in het Italië van de oudheid. Spreker: dr. Jeanette Koch-Piccio.
- 1 maart 2000: Thema: 'De verliefde ezel', Couperus' creatieve verwerking van Apuleius' roman 'De gouden ezel'. Spreker: dr. Vincent Hunink.
- 15 maart 2000: Thema: Couperus' verhaal 'De naumachie'. Spreker: dr. H. F. J. Horstmanshoff. Voordracht door Peter van Muijen.

Recensies

H.T.M. van Vliet. *Versierde verhalen. De oorspronkelijke boekbanden van Louis Couperus' werk [1884-1925].*

Amsterdam [etc.]: Veen, [2000]. 399 p.; ISBN: 90-204-5822-1. Prijs: f49,90.

Boekverzamelaars vormen een speciaal soort mensen. In hun voortdurende jacht naar ontbrekende titels ter completering van hun collectie bezoeken zij antiquariaten, struinen ze over boekenmarkten en frequenteren ze boekveilingen. Onder hen moeten Couperusverzamelaars tot de meest gekwelde behoren. Want hoe dezen ook speuren, en welke schatten zij ook weten te verwerven, zij hebben één betreurenswaardig nadeel ten opzichte van alle andere verzamelaars, namelijk de zekerheid dat zij nooit zullen weten of hun verzameling compleet is.

Dat is in elk geval het beeld dat wordt opgeroepen bij lezing van het boek *Versierde verhalen* van H.T.M. van Vliet. Hun onrustige verzamelaarsbestaan in de zekerheid van het onzekere blijkt vooral te wijten aan Couperus' uitgever L.J. Veen die de werken van zijn sterauteur in banden van allerlei varianten op de markt heeft gebracht. Aangezien er noch van de bindpartijen, noch van de gebruikte kleurencombinaties een volledig overzicht bestaat, is het bijeenbrengen van alle variaties in banden voor verzamelaars een vrijwel onmogelijke opgave. Toch is het precies dát een zo volledig mogelijk overzicht van de gebruikte boekbanden wat Van Vliet in zijn boek probeert te bereiken.

Men zou zijn boek kunnen beschouwen als een vervolg op het boek Louis Couperus en L.J. Veen, *Bloemlezing uit hun correspondentie*, dat eerder door Van Vliet bezorgd werd (1987; tweede druk 1989). De Couperus-kenner die deze bloemlezing heeft gelezen, zal in *Versierde verhalen* dan ook veel bekends tegenkomen, zeker in het eerste deel 'De geschiedenis' (p.13-101). Daarin schets Van Vliet de verhouding tussen Veen en Couperus, de successen, maar vooral hun steeds moeizamere relatie. Op den duur maakte de slechte verkoop van zijn romans Couperus zelfs zo wantrouwig, dat hij inzage in de boeken eiste. De verkoeling in de relatie zou er uiteindelijk toe leiden, dat Couperus zijn romans niet meer bij Veen, maar bij Van Holkema & Warendorf of bij Nijgh & Van Ditmar uitgaf.

Van Vliet gaat uitvoerig in op de kunstenaars die verantwoordelijk zijn geweest voor de verschillende boekbanden. Inmiddels beroemde namen als die van L.W.R. Wenkebach (het register heeft Wenkebach), Richard N. Roland Holst, Jan Toorop, Theo Neuhuys en Hendrik P. Berlage worden uitvoerig behandeld voor wat betreft hun betrokkenheid bij de door hen ontworpen Couperus-bandens. De ontwerpen van deze kunstenaars weerspiegelen de verschillende stromingen binnen de boekverzorging in de periode 1884-1925, waarbinnen die van de Art Nouveau een van de meest opvallende was.

Omslag van *Versierde verhalen* van H.T.M. van Vliet.

In het tweede deel van het boek 'De beschrijving' (p.101-328: Afzonderlijke werken; p.329-361: Series) presenteert Van Vliet het feitelijke overzicht van alle boekbanden van de afzonderlijk verschenen werken van Couperus, geordend in chronologische volgorde, en voorzien van een bibliografische beschrijving. Dit gedeelte zou men kunnen beschouwen als een vervolg op Van Vliets opstel 'Schijn en werkelijkheid. De drukgeschiedenis van Couperus' werk', in: *Eenheid in verscheidenheid. Over de werkwijze van Louis Couperus*. Amsterdam [etc.], 1996, p.323-366. En wie dit opstel kent, zal in 'De beschrijving' wederom veel bekends tegenkomen, maar het grote voordeel van *Versierde verhalen* is wel, dat nu alles eindelijk 'compleet' bij elkaar staat.

De titelbeschrijvingen zijn zakelijk en helder. Of het nu gaat om eerste drukken, oplagen, regel-voor-regel herdrukken, titeluitgaven of bindpartijen, Van Vliet weet dankzij acribisch onderzoek van zetspiegel, lettertype, boekbanden, prospectussen, nota's, brieven enzovoort enzovoort, tot een transparante en goed gedocumenteerde beredeneerde bibliografie te komen. De argeloze boekenkoper van toen heeft niet beseft wat voor capriolen en trucs de uitgevers van Couperus allemaal hebben uitgehaald om hun waren te slijten. In dat opzicht biedt *Versierde verhalen* een ongegeneerde kijk in de keuken van het vroegtwintigste-eeuwse uitgeversbedrijf en je vraagt je af, of het werk van Couperus tot de uitzonderingen behoorde of dat dit 'gesjoemel' met banden een gangbare praktijk is geweest. Want wie in 1917 dacht met de aankoop van *Wreede portretten* een nieuw werkje van Couperus aan te schaffen, kwam bedrogen uit: hij kocht in feite een exemplaar van de tweede oplage van de eerste druk van *Van en over mijzelf en anderen* (Derde bundel, tweede deel).

Met betrekking tot de beschrijving van de banden geeft Van Vliet steeds een uitvoerig achtergrondverhaal. Het wordt wederom duidelijk dat de gedetailleerde en verantwoorde analyse en reconstructie van de boekbandenproductie vooral op basis van het bewaarde Veen-archief heeft kunnen plaatsvinden. Bestaat er voor de beschrijving van oude boekbanden sedert enkele jaren een standaardterminologie in *Kneep en binding* (derde ongewijzigde druk 1997), een vergelijkbaar werk voor de boekband vanaf 1830 bestaat niet. Gelukkig is Van Vliet niet vervallen in termen als 'rood linnen met marokijnpersing (402); bestempeling voorplat goud, rug blind (met reliëf) en goud, achterplat blind; "dentelle"-decoratie', want dit soort omschrijvingen is voor de gemiddelde verzamelaar weinigzeggend, zeker als er geen afbeelding bijstaat. Waren in de *Bloemlezing* slechts 23 afbeeldingen te bewonderen, en stonden er in *Eenheid in verscheidenheid* al 120, in *Versierde verhalen* zijn kosten noch moeite gespaard om van alle getraceerde banden (ruim 300) een afbeelding op te nemen. Tezamen met gegevens over het ontstaan, de productie en de variaties van de voor de besproken titel gebruikte boekband(en) is dit gedeelte een prachtig geïllustreerde bibliografie geworden die aan de verbeelding van de gebruiker weinig ruimte laat.

Maar de onzekerheid blijft. De diversiteit in kleurstelling van diverse banden zette Van Vliet regelmatig op het spoor van verschillende opbindpartijen die Veen successievelijk op de markt heeft gebracht. Toch laten die kleurstellingen de meeste ruimte voor misverstanden. Leggen we de in de *Bloemlezing* en in *Eenheid in verscheidenheid* afgebeelde boekbanden naast die in *Versierde verhalen*, dan wordt duidelijk dat combinatie van ruimte, type licht en soort films die bij opnames voor de drie boeken is gebruikt, aanzienlijke verschillen in kleurstelling van de afgebeelde banden geeft. Hoewel kleuraanduidingen bij de beschrijving van boekbanden geen ondubbelzinnig begrippenapparaat kent, luisteren ze in dit geval wel erg nauw. Wie de

afbeelding van de zogenaamde maskerband van *Wereldvrede* (derde [=tweede] druk, ontwerp B.W. Wierink) uit de *Bloemlezing* (t.o. p.261) vergelijkt met die in *Versierde verhalen* (p.163) zou gaan denken, dat we hier met verschillende (gelig versus groenig) banden te maken hebben. En zo lijkt de tweede druk van *Een lent van vaerzen in Eenheid in verscheidenheid* (afb.1) zwart, terwijl op pagina 107 in *Versierde verhalen* mij een blauwe band aanstaart.

De mogelijke misverstanden zouden zijn op te lossen als de herkomst van de afgebeelde exemplaren vermeld was, temeer daar in het gedeelte 'De geschiedenis' bij voortduring in de hoofdttekst wél wordt verwezen naar de bewaarplaats van de ontwerpen. Men heeft er, gezien de kwaliteit van de afgebeelde exemplaren, duidelijk voor gekozen geen bibliotheekexemplaren te fotograferen, maar zich uitsluitend te baseren op exemplaren uit privé-verzamelingen. En dat maakt vergelijking tussen eigen en afgebeelde banden lastig. Het boek wordt ontsierd door enkele ongerechtigheden: Piet van Winden verkoopt boeken (antiquaar), en geen oude meubeltjes (antiquair), zoals het register vermeldt; de verwijzing naar pagina 282 bij 'Rotgans, J.' moet 382 zijn en de veelvuldig bezochte bibliotheek van de Vereniging van de belangen des boekhandels is die van de *Koninklijke Vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels* (thans Koninklijke Vereniging van het Boekenvak); bovendien zijn op pagina 344 de afbeeldingen 2 en 3 verwisseld, tenminste als ik de tekst op pagina 339 goed interpreteer. Maar dat zijn kleinigheden. Het boek als geheel wordt ontsloten door een prima register op titels van boeken, periodieken, verhalen, gedichten en artikelen en namen van personen. Zelfs de informatie uit de noten is erin verwerkt.

Een vraag die rest aan het slot van deze bespreking is, of men medelijden moet hebben met Couperus-verzamelaars. Het zal duidelijk zijn dat medelijden geenszins op zijn plaats is. Wie zulke prachtige banden verzamelt, moet aan zijn collectie veel esthetisch genoeg beleven. Bovendien, het ergste wat een verzamelaar, en dus ook een Couperus-verzamelaar, kan overkomen is de zekerheid te hebben dat zijn collectie compleet is. Wat hem dan rest, is zich af te wenden van Couperus ten einde een nieuwe verzamelobject te zoeken. En dat zou op den duur funest zijn voor de studie van het werk van Couperus. Het is ook dankzij hun passie dat *Versierde verhalen* zo fraai kon worden geïllustreerd. Neen, laat de Couperus-verzamelaars maar blijven struinen en zoeken in hun zekere onzekerheid. Een exemplaar van de tweede druk van *Wereldvrede* zullen ze nooit vinden, maar wie weet, komt er ooit nog exemplaar van *Een lent van vaerzen* in linnen band 'rood op snee' boven water. ♣ (*Berry Dongelmans*)

Josette de Groot. *De verleidingstechnieken van Couperus. Over 'De boeken der kleine zielen'.*

Leiden: Stichting Neerlandistiek Leiden, 1999. 95 p.; ISBN 90-802290-5-9. Prijs: f22,50.

Schrijven is een vorm van verleiden. Niet zomaar even knipogen en een drankje aanbieden, maar een ingewikkelde, uitgebalanceerde liefdesdans die met veel souplesse en beleid dient te worden uitgevoerd. Het opwekken van spanning, van sympathie of juist antipathie voor de verschillende personages en het gebruik van ironie zijn voor de schrijver de beproefde methodes om de lezer in zijn ban te houden.

Het zijn deze drie 'verleidingstechnieken' die neerlandica Josette de Groot als speerpunt koos voor haar beschouwing over *De boeken der kleine zielen* (1901-3).

Couperus bereikt deze 'emotionele effecten' volgens de Groot vooral door zijn geraffineerde toepassing van verschillende vormen van perspectief. Met wie kijkt of denkt de lezer mee en wie voert wanneer het woord? Hoe wordt de lezer verleid om nu eens met dit en dan weer met dat personage mee te leven? Met deze vragen voert Josette de Groot de lezer in een zorgvuldig opgebouwd betoog langs de vier delen van Couperus' romancyclus.

Zoals het een echte onderzoeker betaamt, legt Josette de Groot in haar inleiding eerst haar literatuurwetenschappelijke kaarten op tafel. Zij zegt uit te gaan van een structuralistische visie op literatuur. Dat wil zeggen dat zij de gedachte verwerpt dat een literaire tekst als autonoom object bestudeerd dient te worden. Elke literaire tekst ligt verankerd in de cultuur waarin het is ontstaan. Kennis van die cultuur, alsmede van opvattingen van de auteur, lezers en andere buitenliteraire kwesties zijn net zo belangrijk voor een goed begrip van de tekst als de analyse van de meer formele aspecten ervan. Hoewel tegen deze zienswijze weinig in te brengen lijkt, is het opvallend dat De Groot toch kiest voor een benadering die in de praktijk van haar analyse nauwelijks afwijkt van de harde lijn van de autonomisten; ze blijft netjes binnen het domein van de tekst. Buitenliteraire noties als receptie, schrijversopvattingen en de cultuurhistorische context spelen geen rol in haar betoog, dat in feite een fraai staaltje is van ouderwetse 'close-reading'.

Het is in dit verband ook ietwat misleidend om te spreken over spanning, ironie en het opwekken van sympathie en antipathie voor bepaalde personages als *emotionele effecten*, zoals De Groot doet. Strikt genomen onderzoekt de Groot niet de effecten van de tekst op de lezer, maar de *intentie* van de verteller om deze effecten bij de lezer op te roepen. Dat klinkt misschien als muggenzifterij, maar men kan niet voetstoots aannemen dat er een één op één-relatie bestaat tussen de intentie van de schrijver en het uiteindelijke effect op de lezer. Daar waar discrepantie tussen intentie en effect optreedt, ligt misverstand en, in het uiterste geval, een literaire rel op de loer. Dat is heden ten dage zo (denk aan Hermans en Kellendonk), maar bestudering van de kritieken op het werk van Couperus leert dat het toen niet anders was. De Groot geeft zelf al aan dat het werk van Couperus deel uitmaakt van een literaire ontwikkeling waarbij de auctoriële vertelwijze langzamerhand het veld moet ruimen ten faveure van de personale vertelwijze. Zodra de schrijver, om met Ton Anbeek te spreken, 'achter de coulissen' verdwijnt, dan is er des te meer werk aan de winkel voor de criticus en analist; het is dan immers niet op voorhand duidelijk hoe de schrijver zich in moreel opzicht tot zijn verschillende personages verhoudt. Sterker nog: men kan de stelling verdedigen dat het feit dat de schrijver in de loop van de negentiende eeuw hoe langer hoe minder tussen lezer en personage in gaat staan, erop wijst dat de auteur het niet langer tot zijn voornaamste taak rekent om een moreel oordeel uit te spreken over wie of wat dan ook. Denk in dit geval aan de eis van 'impassibilité' van Flaubert en 'désintéressement' van Zola, de twee leermeesters van Louis Couperus.

Ik kan het dan ook niet eens zijn met haar uitspraak dat 'in Couperus' romans [...] het altijd even duidelijk [is] welke mening je toegedaan moet zijn, via welke personages hij zijn boodschap overbrengt en welke personages je moet afwijzen. Het is *zijn* verhaal en het verwoordt *zijn* mening.' Behalve dat ik de woorden 'mening' en 'boodschap' in dit verband wat ongelukkig gekozen vind, gaat De Groot hier mijns inziens toch wat kort door de bocht. Tegenstrijdige interpretaties van het werk van Couperus toen én nu, bewijzen dat het niet altijd evident is welke morele houding of welke auteursintentie aan zijn roman ten gronslag ligt. Zoals Couperus zelf meerdere malen heeft gezegd, verstoep

hij zich evenzeer als hij zich blootgeeft in zijn werk. Het viel Menno Ter Braak al op hoezeer Couperus er in slaagde zich te objectiveren in anderen, zich te verdelen over zijn personages: 'Het trof mij b.v. bij een herlezing van *De Stille Kracht*, hoezeer Couperus er hier in slaagt, overal en nergens aanwezig te zijn, juist door deze verdelingsdrift.' ('Tachtiger, meer dan Tachtiger'. In: *Verzameld werk*, deel 4, p.81.) Dat geldt volgens mij net zo goed voor *De boeken der kleine zielen*. Couperus is in die zin een 'moderner' auteur dan je soms op basis van zijn thematiek zou verwachten. Personages in zijn werk zijn over het algemeen goed noch slecht en auctoriële terzijdes ontbreken meestal of zijn zó subtiel in de tekst verweven dat je ze er met een fileermes uit moet peuteren. Duidelijk poëtische uitspraken van Couperus zijn schaars en weinig samenhangend, zodat de onderzoeker toch vaak is aangewezen op zorgvuldige ontleding van de tekst.

En juist dat laatste doet De Groot, enigszins in tegenspraak met haar boude stelling in de inleiding, uitermate genuanceerd en kundig; niets in haar betoog zal een strenge autonomist op de kast jagen. Ze volgt het verhaal en de personages op de voet en zit dicht op de huid van de tekst, zodat De Groot er in slaagt deze veelstemmige romancyclus met de vele personages, (neven)intriges en perspectieven transparant te maken, zonder afbreuk te doen aan de dubbelzinnigheid en complexiteit van de materie. De grootste troef van De Groot is haar stijl. In een voor dit soort teksten ongewoon eenvoudige en heldere verteltrant weet ze duidelijk te maken hoe de lezer ook nu nog wordt verleid om te huilen om de tragische Constance, te lachen om de kribbige Adolfine en mee te leven met de wederwaardigheden van al die kleine zielen, die gebukt gaan onder een noodlotzwangere, sombere, drukkende, zwartgrijze Haagse lucht. Dat vooral is de niet geringe verdienste van dit boek. ♣ (Peter Hoffman)

Couperus op de planken!

Frédéric Bastets portret in woord en beeld

Louis Couperus. Een biografie. f 65,-
Wim Zaal in Elsevier:
 'Je kunt amper wachten tot je Bastets boek hebt uitgelezen om weer aan Couperus te beginnen - en voor een schrijversbiografie ken ik geen hogere lof.'

De wereld van Louis Couperus. Fotoboek, geb. f 75,-
Marjoleine de Vos in NRC Handelsblad: 'samen met de biografie geeft het alles wat men over Couperus' leven zou kunnen willen weten.'

Querido

Nieuwsbrief Louis Couperus Museum

TENTOONSTELLING 'DE BAND IS FIJN GETEEKEND'.

De oorspronkelijke boekbanden van Louis Couperus' werk

Donderdagmiddag 20 januari werd door professor Van Vliet en door de heer L.J. Veen, kleinzoon van Couperus' uitgever L.J.Veen, de zevende tentoonstelling in het Louis Couperus Museum geopend. De expositie is gewijd aan de ontwerpen voor de boekbanden van Couperus.

Aanleiding om dit onderwerp te kiezen was uiteraard de verschijning van Versierde verhalen, Van Vliets prachtige boek, toen nog in statu nascendi. Het is een onderwerp dat velen aanspreekt. De belangstelling komt uit verschillende hoeken; niet alleen van de kant van de lezers van Couperus' werk, maar ook van de liefhebbers van het goed verzorgde boek en van degenen met belangstelling voor kunstgeschiedenis of kunstnijverheid. Ook de pers was zeer geïnteresseerd; verschillende kranten namen boek én tentoonstelling in één bespreking op.

Wat de tentoonstelling betreft: de oorspronkelijke ontwerpen voor een groot deel uit het Rijksprentenkabinet in Amsterdam waren niet eerder te zien in combinatie met de boeken zelf. Zoals bekend maakte Veen van een nieuwe uitgave vaak enkele extra verzorgde exemplaren, waarvan Couperus er natuurlijk als eerste één cadeau kreeg. Als voorbeeld hiervan toont het museum op het ogenblik de vier puntgave perkamenten delen van de *De boeken der kleine zielen*. De boeken, nu in het bezit van een Haagse verzamelaar, maakten eerder deel uit van de collectie van Johan Polak. De zwarte kartonnen hoezen waarin Polak zijn kostbare boeken als in een graf opsloot, zijn erbij bewaard gebleven.

Ook de roze fluwelen gebatikte band van *De stille kracht* (in bruikleen van het Stedelijk Museum in Amsterdam) is op de tentoonstelling van nabij te bewonderen. Op de rug is het fluweel onder invloed van het licht bijna verdwenen, maar op het vooren achterplat is het nog in volle glorie aanwezig. Het kunststukje van zacht glanzende roze fluweel met de gouden belettering maakte bij verschijnen in

De stille kracht (1900). Bandontwerp J.J.C. Lebeau

1900 op Couperus een overweldigende indruk: 'Wij zijn beiden verrukt over De Stille Kracht, die gisteren in gebatikt katoen en fluweel zijn intocht deed!! Het is prachtig mooi; ik kan niet anders zeggen. Wij zijn er beiden in extaze over. [...] Kosten ze duur en de fluweelen, is die ook in den handel, of is dat maar iets buitengewoons voor mij?? Maar ik zal er over moeten hooren, over die "luxe", waarin ge dat onfatsoenlijk boek hebt gekleed! Onfatsoenlijk en luxueus, dat is te erg, hoor, samen! Ze zijn bepaald heel mooi. De katoenen zijn bepaald lekker voor het oog en de fluweelen is net de vleugel van een kapel, met die aren er door. Wat doen ze dat mooi! Hulde aan allen, die er aan hebben meêgewerkt.' (F.L. Bastet. *Waarde Heer Veen. Brieven van Louis Couperus aan zijn uitgever*, Den Haag, 1977, p.258.)

Op de bijschriften in het museum worden nog meer reacties van Couperus op de ontwerpen geciteerd; dikwijls lovend maar vaak ook bot afwijzend.

De tentoonstelling loopt nog tot 11 juni 2000. ↵

Nippon. Louis Couperus en Japan

In 1921 reisde Louis Couperus in opdracht van het weekblad *De Haagsche Post* naar het Verre Oosten. Tussen maart en augustus van het jaar 1922 trok hij door Japan. Hij publiceerde zijn indrukken in de vorm van wekelijkse artikelen, die later zijn gebundeld tot het boek *Nippon* (1925). In 1924 was van Couperus' hand *Het snoer der ontferming* verschenen, een verzameling Japanse mythen en verhalen, veelal gebaseerd op studie van Japanse prenten.

Er bestaat echter nog een andere bron voor Couperus' tekst. Het Louis Couperus Museum heeft de hand kunnen leggen op maar liefst 55 originele foto's van locaties en onderwerpen in Japan die afkomstig zijn uit de nalatenschap van de schrijver. Een aantal hiervan is gereproduceerd in het boek *Nippon*, maar het merendeel is nooit eerder vertoond of gepubliceerd. De collectie bevat onder ander een serie foto's van de tempelcomplexen te Nikko, waar Couperus zo enthousiast over was, en van de heilige berg Fuji. Ook zijn er een tweetal opnames van de waterpoort voor de tempel van Miyajama (één van de drie landschapsschoonheden) en foto's van Japanse worstelaars die hij in *Nippon* beschrijft.

Het is niet bekend wie de foto's gemaakt heeft, maar hoogst waarschijnlijk was het niet Couperus zelf. De opname van het Kinkaku-yi of Gouden Paviljoen in de sneeuw moet in de winter gemaakt zijn

Japanse worstelaars. Foto uit nalatenschap Louis Couperus. Archief Albert Vogel, Gemeentearchief Den Haag

en Couperus arriveerde zoals gezegd in maart. Evenzo kan hij onmogelijk de kersenbloesems in het Heno Park te Tokyo hebben gezien, want daar was hij pas in juli, terwijl de bomen in april bloeien. In *Nippon* noemt hij zijn gids Kamamoto een 'hartstochtelijk en tevens artistiek fotograaf' (*Nippon. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 48, p.110). Het is mogelijk dat deze hem de opnames heeft verschaft.

De tentoonstelling plaatst de foto's in de context van Couperus' ervaringen en overpeinzingen, tezamen met Japanse prenten van de in beide boeken beschreven onderwerpen.

De expositie heeft plaats in het kader van de manifestatie 400 jaar handelsbetrekkingen tussen Nederland en Japan. Zij wordt mede mogelijk gemaakt dankzij de financiële steun van het VSB fonds Den Haag en Omstreken. Het Louis Couperus Museum dankt prof. dr. H.T.M. van Vliet, de japanoloog Chris van Otterloo en dr. M. Forrer van het Rijksmuseum voor Volkenkunde in Leiden voor hun adviezen. De tentoonstelling is te zien van 15 juni t/m 5 november 2000 ☞

Couperus inspireert

In samenwerking met het schilderkunstig genootschap Pulchri Studio wordt in de winter van het jaar 2000 in Den Haag aandacht besteed aan de invloed die het werk van Couperus heeft (gehad) op beeldende kunstenaars. Tentoonstellingen hierover zullen op diverse locaties plaatsvinden, waaronder Pulchri en het Louis Couperus Museum. Het museum zal een historische invalshoek kiezen onder meer met illustraties van Couperus' boeken vanaf 1880 tot nu terwijl Pulchri de eigen leden heeft uitgenodigd hun verbeelding aan het werk te zetten. De tentoonstelling zal van november 2000 tot april 2001 te zien zijn. ☞

Oproep

In verband met deze activiteiten wordt gezocht naar namen van hedendaagse kunstenaars die op een of andere manier door de persoon van Couperus of door zijn werk geïnspireerd zijn.

Mochten er onder de lezers van Arabesken mensen zijn die ons hieraan kunnen helpen, dan horen wij dat graag op telefoonnummer (070) 364 06 53.

Van en over Couperus en anderen

Antieke verhalen

Bij uitgeverij Veen verscheen onlangs een facsimile-uitgave van Couperus' verhalenbundel *Antieke verhalen. Van goden en keizers, van dichters en hetaeren*

(f29,90). Veen was destijds niet zo gecharmeerd van Couperus' voorstel om deze novellen, die hij grotendeels voor het tijdschrift *Groot Nederland* schreef, te bundelen. Liever had de uitgever weer een roman als 'Stille Kracht, Lijnen, Majesteit of last not least Eline Vere', maar Couperus was in die tijd niet van plan om ooit nog een roman te schrijven. Ook de titel zag Veen niet zitten, maar zoals zo vaak kreeg Couperus zijn zin. De bundel verscheen in maart 1911 en werd tijdens Couperus' leven niet herdrukt. ☹

Antiek toerisme

Steeds meer titels van Couperus zijn goedkoop leverbaar, dankzij de serie Pandoraen Poema Pockets van uitgeverij Contact. Dit jaar verscheen

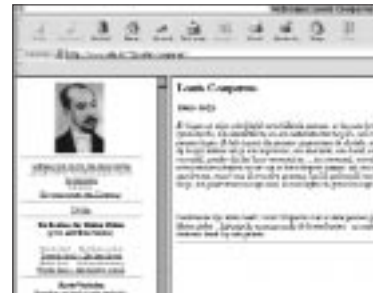
in de reeks de historische roman *Antiek toerisme*. Prijs: f12,50. ☹

Digitale kleine zielen

Op de internetsite van het Project Laurens Jz Coster, de grootste digitale bibliotheek met klassieke Nederlandstalige literatuur, kan vanaf december vorig jaar de romancyclus *De boeken der kleine zielen* in zijn geheel worden geraadpleegd.

De gebruikte tekst is afkomstig van de zevende druk en wijkt vooral qua spelling af van de officiële versie uit de *Volledige Werken*. Behalve de roman zijn er ook enkele gedichten, verhalen en feuilletons van Couperus te vinden.

Het adres is www.dds.nl/~ljcoster/couperus ☹

Fotoboek Couperus verramsjt

Voor degenen die zijn of haar exemplaar inmiddels hebben stukgelezen: de prachtige

fotobiografie *De wereld van Louis Couperus* van Frédéric Bastet, die in 1991 verscheen, kost nu nog slechts f29,50 en is verkrijgbaar bij De Slegte en het Louis Couperus Museum. ☹

Goena-goena

Het onverklaarbare gegooi met stenen, het bespuwen met sirih, het verschijnen van een witte hadji, klopgekluisen, een glas dat breekt, gehuil van kinderzieltjes en het oprijzen uit de nieuwe put van een vrouw met een bloedend gat in de borst. Deze onheilspellende en mysterieuze gebeurtenissen uit *De stille kracht* zijn voor velen de bekendste

literaire verbeelding van de werking van 'goena-goena'. Zó bekend dat 'stille kracht' vaak als synoniem van deze vorm van magie wordt gebruikt. Dat is niet helemaal terecht, zo betoogt Ellen Boschman in een artikel in *Indische letteren* (15, nr.1, p.25-36). In 'Goenagoena. Een zoektocht in de literatuur naar betekenis en verbeelding' probeert Boschman een antwoord te formuleren op de vraag wat 'goena-goena' precies inhoudt en op welke wijze dit motief in de Indische literatuur gestalte krijgt. Volgens Boschman is de 'stille kracht' in Couperus' roman veel meer omvattend dan 'goena-goena': "De door Couperus verbeelde "stille kracht" verwijst eerder naar het gehele traditionele inheemse geloof dan naar het kleine onderdeel hiervan: "goenagoena". Gelijkshakeling van de begrippen "goena-goena" en "stille kracht" is daarom mijn [SIC] inziens ook onjuist en zelfs verwarrend!" ☹

in krant en tijdschrift

Het toneelstuk en de film

Het laatste jaar van de vorige eeuw stond, wat Couperus betreft, voornamelijk in het teken van de première van twee groots opgezette producties: de film *A woman of the north* van Frans Weisz en het toneelstuk *Oude mensen* van Willem Jan Otten. Vooral van het toneelstuk werd veel verwacht, omdat velen zich nog de voorstelling *Kleine zielen* herinnerden, een prachtige toneelbewerking die zes jaar terug door hetzelfde gezelschap (Het Nationale Toneel) en dezelfde regisseur (Ger Thijs) op de planken werd gebracht. De kritiek reageerde nogal verdeeld op *Oude mensen*. Voor *A woman of the north* echter, hadden de critici, op welgeteld één na, nauwelijks een goed woord over. De film was dan ook opvallend snel uit de bioscoopzalen verdwenen. Hieronder volgt een bloemlezing uit de recensies.

Over *Oude mensen*

Over het stuk:

'Oude mensen is wat lichter [dan de roman], tegen het frivole aan, moderner ook, maar zonder iets prijs te geven van de ernst en de Haags/Indische, eeuw-oude ambiance. Vergankelijkheid, onvermogen en schuldbesef zijn opnieuw het drijvende thema van wat een lucide tragikomedie geworden is, vrij van goedkope nostalgie.' (Peter Liefhebber in *De Telegraaf*, 20 september)

'In feite is er [in de roman] heel weinig ontwikkeling. Otten ondervangt dat door allerlei gebeurtenissen en incidentjes in te lassen, wat de vertelling minder beklemmend maakt.' (Gerben Hellinga in *Vrij Nederland*, 25 september)

'Otten laat knap de complexiteit van Couperus' thema's intact en herhaalt prachtig de vloek die in al deze levens op een of andere manier doorzeurt [...].' (Bert Jansma in de *Haagsche Courant*, 20 september)

Johanna ter Steege als Emilie in *A woman of the north*

'Na het begin, waarin de verschillende familierelaties worden uitgelegd, gaat de tekst langzaam maar zeker leven. Er zit bescheiden humor in, en het stuk krijgt naarmate de voorstelling vordert de allure van een betere Tjechov.' (Wijbrand Schaap in *Algemeen Dagblad*, 20 september)

'Otten [...] is bang geweest dat wij Couperus niet zouden begrijpen. [...] in plaats van personages, zien we explicateurs, die ons dui-de-lijk uitlegen wat de schrij-ver met ze be-doelt. [...] De bewerk-er is werkelijk als de dood dat we één van zijn metaforen zullen missen.' (Maartje Somers in *Het Parool*, 20 september)

'Er is niets mis mee, dat *Oude Mensen* schatplichtig is aan het origineel, Ottens verdienste een well made play te hebben geschreven is er heus niet minder om.' (Pieter Kottman in *NRC*, 20 september)

'Wie de voorstelling ziet kan er, zelfs zonder de roman gelezen te hebben, verschillende [veroorloofde vrijheden] moeiteloos uitpikken. Dat is geen compliment. [...] Otten heeft geen karaktersymfonie gecreëerd, maar een stuk met te veel typetjes.' (Hanny Alkema in *Trouw*, 20 september)

Over de regie:

'De hand van Thijs verraadt zich in de homogeniteit binnen dit grote gezelschap, aan de souplesse in de ingewikkelde encensering.'
(*De Telegraaf*)

'Er werd gekozen voor een traditionele bewerking van een onderwerp dat zich leent voor een interessantere aanpak waardoor er, mogelijk, interessanter toneel zou zijn ontstaan. Nu is er sprake van goed vakmanschap.'
(*Vrij Nederland*)

'Ger Thijs heeft met zijn ensemble een fraaie balans gevonden tussen realisme en vergroting.'
(*Haagsche Courant*)

'Regisseur Ger Thijs brengt het beste van de Haagse Comedie en Het Nationale Toneel samen in een voorstelling die in alles een ode is aan de late 19e eeuw.'
(*Algemeen Dagblad*)

'De voorstelling [kabbelt] maar voort, looiig, mat en moeizaam, op z'n best kalmpjes. [...] Zichtbaar is vooral de moeite en misschien daardoor des te minder de bezieling.'
(*NRC*)

'Mooi om te zien, jawel, maar meeslepend wil het maar niet worden. De voorstelling mist ziel. [...] Het lijkt of de tekst Ger Thijs in de weg stond, of hij er niet mee heeft kunnen spelen.'
(*Trouw*)

'Was Thijs maar minder bevreesd geweest voor zwaarmoedigheid, was zijn voorstelling maar dieproud en grijs geweest, waren zijn personages maar miezerig zoals het weer in Den Haag. Misschien waren de fantomen uit het verleden dan ook in de zaal voelbaar geweest.'
(Hein Janssen in *de Volkskrant*, 20 september)

Over de acteurs:

'Genoten heb ik van allemaal.'
(*De Telegraaf*)

'De opvoering door Het Nationale Toneel was half geslaagd. De oudste acteurs speelden subliem, de middelbaren charmant, en de jongste generatie wist geen raad met haar figuur.'
(Esther Wils in *Pasarkrant*, 5 december)

'Het feit dat er een drietal oude en zeer ervaren acteurs op het toneel staat, is natuurlijk een gebeurtenis. Ze spelen alledrie bovendien erg goed.'
(*Vrij Nederland*)

'Het is fantastisch om de prachtstem van Andersen weer eens te horen.'
(*NRC*)

'Jammer dat zij zo weinig in handen hebben gekregen om als een ensemble te schitteren.'
(*Trouw*)

'Andersen is een groot actrice en beschikt bovendien over de mooiste toneelstem van Nederland, maar ze is in heel haar wezen te levend en te aanwezig zeg maar, om de transparante mevrouw Dercksz tot leven te wekken hoe ze ook probeert met breekbare stem een stokoude dame te spelen.'
(*de Volkskrant*)

Over *A woman of the north*:

'[...] in de verfilming van Couperus' *Aan de weg der vreugde* speelt de *art direction* de hoofdrol. De pijn, passie en zinnelijkheid gaan, anders dan in de roman, schuil achter uiterlijk vertoon. [...] Weisz regisseerde een ideale film om bij in slaap te vallen.'
(Ronald Ockhuizen in *de Volkskrant*, 30 september)

'[...] een E.M. Forster[...] film maar dan zonder de humor en juist die humor is voor de overbrugging naar deze tijd noodzakelijk.'
(Jann Ruyters in *Trouw*, 30 september)

'Dat *Een Vrouw van het Noorden* tot het eind in tuttige kitsch blijft steken, moet vooral de scenaristen worden aangerekend.'
(Monique van de Sande in *Algemeen Dagblad*, 30 september)

'Elke scène is bekwaam en vaak meer dan dat uitgevoerd en maakt benieuwd naar wat zal volgen. Maar wat volgt is weer alleen een aanzet tot, en weer en weer... tot uitsluitend bewondering voor Johanna ter Steege rest.'
(Ab van leperen in *Vrij Nederland*, 2 oktober)

'*Een vrouw van het noorden*' houdt zich zo keurig aan de wetten van het genre dat je af en toe

denkt dat de film nu toch wel snel in een parodie van Monty Python zal veranderen.’ (Bianca Stigter in *NRC*, 29 september)

‘Het is een tere film, gemaakt met een liefdevolle blik en [...] weergaloos gefilmd.’ (Dick van den Heuvel in *De Telegraaf*, 30 september) ♪

L. Alma-Tadema 'The roses of Heliogabalus'. Privé-collectie

De nachtmerrie van Couperus

Elke artistieke uitbeelding van historische taferelen verraaft onherroepelijk de tijd van ontstaan. Werd de schilder Alma-Tadema in zijn tijd geroemd om zijn nauwgezette weergave van het leven in de klassieke oudheid, wij beschouwen zijn schilderijen heden ten dage in de eerste plaats als een esthetisch en erotisch vormgegeven Victoriaanse wensdroom. Hetzelfde geldt volgens José Buschman voor *De berg van licht* van Louis Couperus.

In 'Een berg van ontucht', een artikel voor de boekenweekbijlage van de *Haagsche Courant* (10 maart 2000), vraagt Buschman zich af of Couperus in zijn roman over de 'knaapkeizer' Heliogabalus niet vooral een zelfportret heeft geschilderd, waarin hij zijn angst om zijn lezerspubliek door zijn homoseksualiteit te verliezen, tematiseert. Het keizerlijke ging te ver en verloor de achting van het Romeinse volk. 'Het is mijn overtuiging dat wij in dat fatum de nachtmerrie van Couperus zelf lezen: de existentiële vrees om door het lezerspubliek afgewezen te worden,' aldus Buschman. ♪

Animale kracht

Columnist J.L. Heldring deed in de *NRC* van 28 september 1999 verslag van zijn herlezing van de roman *Langs lijnen van geleidelijkheid*. Hoewel Heldring Couperus' woordkunst wel wat vermoeiend vond, werd hij getroffen door de manier waarop de auteur Cornélie's fysieke verslaving aan de potentie van haar ex-man beschrijft. Na een aantal passages te hebben geciteerd, komt Heldring tot de slotsom: 'Nu, politiek correct is dit allemaal niet: een feministe die smelt voor de animale kracht van een man die haar eens mishandeld heeft [...]. Maar welk een beheersing in de beschrijving van oergevoelens! Beheersing ook in die zin, dat de daad zelf, en wat erbij komt, helemaal niet beschreven hoeft te worden. Latere schrijvers zouden daar alsnog een voorbeeld aan kunnen nemen niet uit kiesheid, maar omdat het niet nodig is, ja ook een teken van zwakte is.' ♪

Fin de siècle-gevoel

Op de laatste dag van de vorige eeuw kregen John Sillevius, conservator van museum Het Paleis, en José Buschman, oprichtster van het Louis Couperus Genootschap, ieder een halve krantenpagina van de *Haagsche Courant* tot hun beschikking om hun 'fin de siècle-gevoel' onder woorden te brengen. Bij beiden staat Couperus in het middelpunt van hun overdenkingen. Sillevius kreeg Couperus met de papepel ingegeven. Zijn vader kon Couperus goed imiteren en op school kwam Albert Vogel voordragen uit *De berg van licht*. Als Vogel uitgesproken was dan '[...] haalde hij met een perfect gebaar zijn vingers door zijn rossige haar. Met een rollende r die niet de zijne was had hij het over de "loreatie der praefectorale wacht"', en zo had ik dan, eenmaal

Kees Verkade. 'De Hagenaar'. Foto: Peter Hoffman

thuisgekomen, ook iets om na te doen.’ José Buschman gaat na wie van de schrijvende Hagenaars het dit millennium tot standbeeld hebben geschopt. Dat valt nogal tegen, maar Couperus is in steen én in brons alom tegenwoordig. Maar: ‘Couperus’ meest recente verschijning in Den Haag het beeld van Kees Verkade aan het Lange Voorhout is geen aanwinst te noemen: de romanschrijver lijkt betraptd tijdens een geslaagde poging Maurice Chevalier te imiteren, compleet met rieten hoed. Het geeft de voorstanders van abstracte beeldhouwkunst helaas een krachtig argument in handen.’ 🐾

Weinig uitgelaten

In de serie ‘Schrijvershuizen in Den Haag’ die zij voor de *Haagsche Courant* verzorgt, schreef José Buschman over de Hogewal nummer 2, waar Louis Couperus vanaf 1915 woonde. De schrijver en zijn vrouw Elisabeth betrokken de bovenwoning, nadat zij door de oorlog waren gedwongen terug te keren naar Nederland.

Hoewel de huidige huurder, de taalkundige Bert van Assem, aanvankelijk niet kon geloven dat Couperus hier ooit woonde, trof Buschman in de woning nog aardig wat authentieke details aan. Zo is er bijvoorbeeld nog steeds het grote zinken plat waar Couperus ooit zijn herdershond Brinio uitliet. ‘Vandaar kijk je zo in de tuin van de antiquair Van Leeuwen [...]. Daar werd ooit een foto genomen van Couperus met zijn enorme schoothond. En op die foto kijken Brinio én de dandy allebei weinig uitgelaten in de lens.’ 🐾

Couperus en zijn hond Brinio, eind maart 1923. Foto uit *De wereld van Louis Couperus*.

In kunst gebonden

In *Residence* van april 2000 besteedt Dorothée van Hooff aandacht aan de tentoonstelling in het Louis Couperus Museum *De band is fijn geteekend. De oorspronkelijke boekbanden van Louis Couperus*, die nog tot en met 11 juni in de Javastraat 17 in Den Haag te zien is.

Het artikel ‘In kunst gebonden’ gaat vooral in op de geschiedenis van de boekbanden zoals Van Vliet die heeft opgetekend in zijn nieuwe boek *Versierde verhalen*. Het artikel is prachtig verlucht met foto’s van de originele boekbanden, waaronder het bekende ontwerp van Chris Lebau van *De stille kracht* (1900), *Metamorfoze* van Jan Toorop (1897) en de overbekende kleurige band van *Antiek toerisme*, een ontwerp van André Vlaanderen (1911). 🐾

Cécile en Cornélie

In de *Haagsche Courant* verscheen in maart ‘Het drama van Cécile en Cornélie’ van de journalist Herman Rosenberg. In de serie ‘Haagsche dingen toen’ gaat Rosenberg op zoek naar de herkomst van het belangrijkste vrouwelijke personage in *Langs lijnen van geleidelijkheid* van Louis Couperus. Naar aanleiding van de voor die tijd expliciete wijze waarop Couperus over seksualiteit schreef, wond de schrijver Lodewijk van Deyssel zich buitengewoon op. Hij was overigens niet de enige die zich kwaad maakte, want de commotie in de Haagse coterieën was niet van de lucht, toen men ontdekte dat de romanfiguur Cornélie de Retz was getekend naar een bekende dame uit het Haagse societyleven van rond de eeuwwisseling, Cécile Goekoop-De Jong van Beek en Donk. De levensloop van beide dames vertoont bijzonder veel overeenkomsten, want ook Cécile Goekoop, die met haar echtgenoot het Catshuis in Den Haag bewoonde, ontvlucht, net als Cornélie de Retz van Loo, haar man en Den Haag en vestigt zich in Rome. Niettemin lopen de geschiedenissen beiden anders af: het personage uit Couperus’ boek verenigt zich weer met haar echtgenoot Rudolf, terwijl Cécile Goekoop en haar ega officieel scheidden.

Op het moment, dat de scheiding een feit is, was de roman al door de schrijver voltooid. Volgens Rosenberg is het opmerkelijk dat de achtergrond van het boek zo snel in de vergetelheid raakte en dat pas in 1984 de geschiedenis van Cécile Goekoop weer boven water werd gehaald.

Wie meer wil lezen over de achtergronden van deze roman, staan twee publicaties ten dienste: Frédéric Bastet: *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam, 1987 en I. Van Geest-Jacobs en M. Klein: 'Couperus en de Vrouwenquestie'. In: *De Nieuwe Taalgids* 78 (1985), nr.2, p.127-136. ♪

Versierde verhalen

Op 30 januari werd in Pulchri Studio te Den Haag, in aanwezigheid van veel donateurs van het Louis Couperus Genootschap, het boek *Versierde verhalen. De oorspronkelijke boekbanden van Louis Couperus* van H.T.M. van Vliet ten doop gehouden. Het boek heeft inmiddels in de pers de nodige aandacht gekregen. Op 4 februari verschenen recensies van Nop Maas in het *Haarlems Dagblad*, van Ton Verbeeten in *De Gelderlander* en van Hub. Hubben in *de Volkskrant*. Jan Paul Bresser besprak het boek in *Elsevier* van 19 februari. Op vrijdag 28 januari publiceerde de *Haagsche Courant* een interview met H.T.M. van Vliet door Jan Hendrik Bakker. ♪

Dick van Vliet overhandigt het eerste exemplaar van zijn boek aan Ronald de Leeuw, directeur Rijksmuseum Amsterdam. Foto: Peter Hoffman

Op de grens van twee culturen

Vorig jaar verscheen de studie *Op de grens van twee culturen. Nederland en Duitsland in het fin de siècle* van Frits Boterman en

Piet de Rooy. Volgens De Rooy, die het gedeelte over Nederland voor zijn rekening nam, viel het met de onrust, onzekerheid en vertwijfeling die de mens in het fin de siècle in de greep zouden houden wel mee.

Jan Fontijn, die het boek besprak in *Vrij Nederland* (18 september 1999), suggereert dat De Rooy tot deze conclusie komt, omdat hij te weinig oog heeft voor de literatuur uit die tijd. 'Vaak kan men via literatuur iets over een periode op het spoor komen, wat men in niet-literaire bronnen niet zo gemakkelijk zal kunnen vinden', aldus Fontijn. Als voorbeeld noemt hij onder meer het werk van Louis Couperus: 'Couperus, die zichzelf zo graag als apolitieke dandy presenteerde, wist als geen ander de onrust van de gegoede bourgeoisie te treffen in zijn schitterende vierdelige *Boeken der kleine zielen* [...]. In de derde roman van deze cyclus, *Zielenschemering* geheten, wordt pijnlijk nauw-

keurig de pathologie en nervositeit van een Haagse familie beschreven. Bekende critici uit die tijd meenden dat deze romans als cultuur-historisch document blijvende waarde hadden. Hoe goed wist Couperus niet in *Langs lijnen van geleidelijkheid* de tegenstrijdige gevoelens en onzekerheden van een geëmancipeerde vrouw te beschrijven.' Het besproken boek is een uitgave van Balans en kost f35,-. ♪

Maurits 'Jan' Wagenvoort

Bij uitgeverij Vantilt verscheen vorig najaar *Tegen het leven is niet te strijden. Briefwisseling 1889-1910* (f39,90) tussen de auteur Maurits Wagenvoort en Christien Vierhout. In het begin van de correspondentie is de Amsterdamse schooljuffrouw Vierhout tot over haar oren verliefd op Wagenvoort, die haar pas in de loop van de volgende twintig jaar in bedekte termen inlicht over het 'grote geheim' dat hij met zich meedraagt: zijn homoseksuele geaardheid. Wagenvoort, die zijn vriend en collega Couperus wat reislustigheid betreft naar de kroon stak, stond model voor de figuur van de oer-Hollandse 'Jan' die in de latere feuilletons van Couperus geregeld opduikt. ♪

Dubbelliefde

Adriaan van Dis heeft zijn roman *Dubbelliefde* (uitgeverij Meulenhoff, f45,-), dat vorig jaar september verscheen, een motto van Couperus meegegeven: 'En al zo– ik nu eens schrijven een boek, waarvan de held een modern auteur was: al zo– ik dien held laten schrijven werken, die verwant aan de mijne waren, de held zoû ik niet zijn, zijn kunst niet de mijne: en de roman zoû een roman blijven, niets dan een roman, en zich nooit realizeren tot autobiografie.' Ook Couperus gebruikte deze woorden van Hugo Aylva, hoofdpersoon uit *Metamorfoze*, als motto voor zijn roman. ♪

Diagnostiker der Seele

Onlangs verscheen bij C.H. Beck Arthur Schnitzler. *Ein Leben in Wien 1862-1931* (f76,-), een biografie van Giuseppe Farese. Rond 1900 loopt de Donaumonarchie in Wenen op zijn einde. De arts en toneel- en prozaschrijver Arthur Schnitzler, geboren in de Oostenrijkse hoofdstad in 1862, maakt de daarmee gepaard gaande verandering van zijn stad en inwoners van nabij mee. Zijn sprankelende toneelwerk en prachtige proza, zoals *Het wijde land*, *Reigen*, *Liebelei*, *Fräulein Else* en *Der Weg ins Freie*, getuigen op indringende wijze van de wereld van hofbals en ruisende avondjurken, de hypocrisie en de teloorgang van het onsterfelijk gewaande keizerrijk in Wenen tijdens de vorige eeuwwisseling. Biograaf Giuseppe Farese, hoogleraar Duitse talen letterkunde aan de Universiteit van Bari, vertaalde al eerder werk van Schnitzler en heeft zich nu met verve gewijd aan de levensgeschiedenis van de 'Diagnostiker der Seele' zoals Schnitzler door tijdgenoten werd genoemd, een kwalificatie die de schrijver zou kunnen delen met tijden stadgenoot Sigmund Freud, wiens *Traumdeutung* in 1900 verscheen. Met Freud heeft Schnitzler overigens nog meer gemeen. Op zijn zestigste verjaardag ontvangt Schnitzler een brief van Freud, waarin deze bekent hem gemeden te hebben in de angst een dubbelganger te ontmoeten. Inderdaad onderwerpt Schnitzler net als Freud het onbewuste, 'het lustprincipe' in zijn werk aan diepgaand onderzoek. Ook Schnitzler belijdt dat 'de mens door tegengestelde krachten wordt beheerst: verlangen naar liefde en vrijheid, eros en doodsdrijf, trouw willen zijn en het niet kunnen'. ♪

Vitezlav Karel Mazek. 'Die Seherin Libussa'. Louvre.

Praag

Ook de tentoonstelling *Praag 1900: poëzie en extase* die tot en met 25 maart in het Van Gogh Museum te zien was, is inmiddels verhuisd: tot en met 27 augustus zijn schilderijen, tekeningen, beelden en andere kunstvoorwerpen uit het Praagse fin de siècle te bezichtigen in het Museum für Angewandte Kunst in Frankfurt am Main. De gelijknamige, Nederlandstalige catalogus (uitgeverij Waanders) met 200 kleurenillustraties kost gebonden f85,- en als paperback f65,-. Voor uitgeverij Meulenhoff stelden Kees Mercks en Wil Hansen de bundel *Praag en het fin de siècle* (f34,90) samen, waarin verhalen en gedichten van Duitstalige en Tjechische schrijvers zijn opgenomen. In de bundel is werk opgenomen van onder anderen Max Brod, Gustav Meyrink, Franz Werfel, Franz Kafka en Egon Erwin Kisch. De meeste verhalen zijn nooit eerder in Nederlandse vertaling verschenen. ♪

Alexander de Grote

De Macedonische veroveraar Alexander brengt al eeuwen de verbeelding van zijn bewonderaars op

hol. Over niemand, op Jezus van Nazareth na, is zoveel geschreven als over Alexander de Grote, die in 334 voor Christus tegen de Perzen optrok en van daaruit een wereldrijk stichtte dat reikte tot de Himalaya. In het kader van de boekenweek die dit jaar in het teken stond van de klassieke oudheid, verschenen in maart nieuwe vertalingen: Lucius Flavius Arrianus' *Alexander de Grote. Het verhaal van zijn verovering van het Perzische Rijk* door Simone Mooij-Valk (Ambo Klassiek, f89,50) en *Avonturen van Alexander de Grote. De Alexanderroman* door Patrick de Rynck (Athenaeum-Polak & Van Gennep, f57,50).

Over de veldheer verscheen ook nog een moderne Italiaanse roman van Valerio Massimo Manfredi: *Alexander de Grote, de Zoon van de Droom*. Uit het Italiaans vertaald door Giulia Sileci (Luitingh-Sijthoff, f34,90).

Het eerstgenoemde boek van Arrianus geldt als de belangrijkste bron over Alexanders leven. Arrianus heeft in deze vertaling van de Anabasis een geslaagde poging gedaan om de historische Alexander voor het nageslacht te redden. De geschiedenis gaat overigens niet in op de jeugd van de held, maar verder zijn alle avonturen van Alexander in dit boek te vinden, zoals de geschiedenis met de Gordiaanse knoop, de ontmoeting met de filosoof Diogenes, de tocht door de woestijn van Zuid-India en de ontmoeting tussen Alexander en de Galliërs/Kelten.

De anonieme Griekse *Alexanderroman* was in de Middeleeuwen op de bijbel na het meest gelezen boek. In deze roman vervult Alexander de rol van de zoon van de gevluchte Egyptische koning-tovenaar Nectanebo, die aan het Macedonische hof koningin Olympias verleidt in de gedaante van de god Ammon. De zoon Alexander laat vanaf zijn jeugd al zien dat hij eigenlijk ook niet van deze wereld is, onder andere door het mensenetende paard Boukephalus te temmen en op zijn vijftiende het wagenrennen op de Olympische Spelen te winnen. Daarna volgen de bekende avonturen in den vreemde, waarin wonderoliebomen, kannibalen, aapmensen en steden met muren van saffier een hoofdrol spelen.

De *Zoon van de Droom* kan men het best omschrijven als een ouderwetse historische roman. De schrijver vertelt de levengeschiedenis van

Alexander vanaf zijn geboorte tot het moment dat hij vanaf een oorlogsschip de kust van Azië in het vizier heeft. De roman ontbeert een inhoudelijke visie en lijkt een hervertelling van alle bronnen die over Alexander de Grote bekend zijn. 📖

Superuomo

Bij Clarendon Press verscheen het veelbewogen levensverhaal van de Italiaanse dichter, schrijver, dandy, politicus, oorlogsheld en 'superuomo' Gabriele D'Annunzio (1863-1938). De vierhonderd pagina's tellende biografie *Gabriele D'Annunzio. Defiant archangel*, geschreven door de Britse hoogleraar John Woodhouse, kost f100,75 📖

In de ramsj

Gezien bij Scheltema, Holkema en Vermeulen in Amsterdam: een vuistdikke biografie van Emile Zola door Frederick Brown (*Zola. A life*, f29,90), *De Amerikaanse droom van Frederik van Eeden* van Marianne Mooijweer (f18,50), *Fins de siècle. How centuries end 1400-2000* van Asa Briggs en Daniel Snowman (f14,95), en *Het laatste testament van Oscar Wilde* van Peter Ackroyd (f12,50). 📖

Jugendstil

In de nieuwe vleugel het Van Gogh Museum in Amsterdam was tot 7 mei de tentoonstelling *Jugendstil in woord en beeld. Geïllustreerde dichtkunst rond 1900* te zien. Er was een collectie tijdschriften en boeken bijeengebracht, waarin dichters en beeldend kunstenaars probeerden de verschillende kunst disciplines met elkaar te laten versmelten tot een zogenaamd 'Gesamtkunstwerk'. De expositie, met werk van onder anderen Peter Behrens, Josef Hoffmann, Max Klinger en Koloman Moser, is vanaf 29 juni tot en met 17 september te bezoeken in de Fondation Neumann in Gingins te Zwitserland en van 13 oktober tot en met 2 januari 2001 in het Museum Künstlerkolonie te Darmstadt. Voor de minder reislustigen: er verscheen ook een catalogus van de tentoonstelling. Het boek *Jugendstil in Wort und Bild* van Willem-Jan Pantus is een uitgave van Letter Stiftung en kost f145,-. Naar aanleiding van de expositie 'Rond 1900. Tekeningen, prenten en foto's' in het Rijksmuseum te Amsterdam verscheen bij uitgeverij Waanders *Rond 1900. Kunst op papier in Nederland*. Prijs: f59,90. 📖

Arabesken

Archief Von Römer

Het archief van de Amsterdamse arts en homo-emancipator van het eerste uur L.S.A.M. von Römer (1873-1965) blijkt geen correspondentie met Louis Couperus te bevatten. De verwachtingen waren bij het uitpakken van het pakketje, dat pas 45 jaar na Von Römers dood mocht worden geopend, hooggespannen. Het is immers zeker dat Couperus in de periode dat hij aan *De berg van licht* werkte (schriftelijk) contact onderhield met Von Römer. In de dikke map bevonden zich onder andere onderzoeksgegevens, dagboekverhalen, een zelfgeschreven dichtbundel en enkele tekeningen. De inhoud wordt nu verder onderzocht door Maurice van Lieshout, die van plan is om een biografie te schrijven over Von Römer. 📖

Rob Nieuwenhuys (1908-1999)

Op 7 november 1999 is neerlandicus en schrijver Rob Nieuwenhuys overleden. Hij werd voornamelijk bekend door zijn artikelen en boeken over Nederlands-Indië. Zijn studie *Oost-Indische Spiegel*. Wat Nederlandse schrijvers en dichters over Indonesië hebben geschreven, vanaf de eerste jaren der compagnie tot op heden dat in 1972 verscheen, is een standaardwerk geworden. Uiteraard besteedde Nieuwenhuys hierin uitgebreid aandacht aan 'De Indische wereld van Couperus'. Ook zijn fotoboeken (*Tempo doeloe*. Een verzonken wereld) over de koloniale periode genieten grote populariteit en werden in 1998 door uitgeverij Querido herdrukt. 📖

Brieven van lezers

Kronkel

Geachte redactie, Hierbij zend ik u het knipsel over Couperus. Ik

hoop, dat het geschikt is voor plaatsing. Het is een 'kronkel' van Simon Carmiggelt (uit 1963), zijn vaste column gedurende tientallen jaren. Ik denk, dat de lezers ook gecharmeerd zullen zijn. Mevr. F.C. Eschauzier

Deze 'Kronkel', getiteld 'Het laatste uitzicht' gaat over de laatste woonplaats van de schrijver, het

Couperus op vijf

De lezers van de *Haagsche Courant* hebben Willem Drees verkozen tot 'de Hagenaar van de twintigste eeuw'. De legendarische staatsman kreeg bijna twee keer zoveel punten toegekend als Wim Kan, die op de tweede plaats eindigde. Louis Couperus kwam terecht op een respectabele vijfde plek en moet nog Van Kooten en De Bie en koningin Wilhelmina, geëindigd als respectievelijk nummer drie en vier, boven zich dulden. 📖

De Vercierders

Op 5 november verrichtte Couperus-biograaf Frédéric Bastet de opening van de tentoonstelling *De Vercierders* in Museum van het Boek/ Museum Meermann-Westreenianum. De expositie gaf een overzicht van prachtig versierde boeken, zoals die rond 1900 werden gemaakt door kunstenaars als Dijsselhof, Derkinderen, Wenckeback en Jan Toorop. Natuurlijk waren er ook enkele banden van Couperus' boeken te bewonderen. Hoewel Bastet in zijn toespraak benadrukte dat men voor dit onderwerp beter Ernst Braches of Dick van Vliet had kunnen benaderen, wist hij met veel kennis van zaken enkele smakelijke voorbeelden te geven van Couperus' enthousiaste, maar ook vaak afwijzende reacties op de boekbanden waarin uitgever Veen zijn werken stak. Couperus-verzamelaars zullen overigens met verbazing en jaloezie hebben geluisterd naar de ontboezeming van Bastet dat hij al in de jaren veertig was begonnen met het verzamelen van Couperus en dat hij destijds een eerste druk van Eline Vere kon aanschaffen voor... één gulden. 📖

huisje in De Steeg. Het is samen met andere verhalen in een bundel gepubliceerd. Zodoende kunnen wij de column wegens eventuele problemen rond de copyright niet plaatsen. De redactie. 📖

Op zoek naar Lucantoni's duet

In het boekje *Over Eline Vere van Louis Couperus*, dat in 1981 verscheen, menen de auteurs, Klein en Ruijs, dat het duet *Une Nuit à Venise* afkomstig is uit een Franse operette met die naam. Dit is onjuist. Het gaat hier om een compositie van de Italiaan Giovanni Lucantoni en wordt daarom in *Eline Vere* aangeduid

Japansch Magazijn

Dit jaar wordt uitgebreid stilgestaan bij de diplomatieke, economische en culturele betrekkingen die Nederland en Japan sinds vier eeuwen met elkaar onderhouden. Ter gelegenheid hiervan organiseert het Haags Historisch Museum de tentoonstelling *Japansch Magazijn. Japanse kunst en cultuur in negentiende-eeuws Den Haag*.

Aan het einde van de negentiende eeuw was er sprake van een ware Japan-manie in West-Europa. Ook in het werk van Nederlandse kunstenaars als Vincent van Gogh, Willem de Zwart en George Hendrik Breitner zijn duidelijk Japanse invloeden aan te wijzen. In Den Haag was het vooral de koopman Dirk Boer (1803-1877) die een belangrijke bijdrage leverde aan het ontstaan van deze rage. Zijn twee winkels herbergde een grote collectie exotische artikelen en kunstvoorwerpen, die vermaard was tot ver over de landsgrenzen. Op de tentoonstelling zijn talloze voorwerpen uit de 'magazijnen' van Dirk Boer bij elkaar gebracht, zoals levensgrote bronzen beelden, tempelsieraden, Japanse prenten, lakwerk en porselein.

De tentoonstelling loopt tot en met 2 juli. Openingstijden: dinsdag tot en met vrijdag van 11.00-17.00 uur, zaterdag en zondag van 12.00-17.00 uur. Het museum is gevestigd op de Korte Vijverberg 7 in Den Haag (070 - 364 69 40). ☺

Buddenbrooks en Lübeck

Wie aanstaande zomer de omgeving van het Duitse Lübeck aandoet, kan een ware Mann-revival in oogenschouw nemen. Op 6 juni 2000 wordt namelijk

het beroemde Buddenbrookhaus heropend. In het witgeschilderde, barokke huis aan de Mengstrasse 4 zal het wel en wee van de familie Mann en het ontstaan van Thomas' debuutroman in twee tentoonstellingen te zien zijn. Onder de titel *Buddenbrooks en Lübeck* maakt het centrum van de stad ook deel uit van de wereldtentoonstelling Expo 2000 in Hannover, dat van 6 juni tot 31 oktober zal plaatsvinden. Vanaf april worden ook elke zondag literaire wandelingen georganiseerd in het voetspoor van Thomas en zijn broer Heinrich Mann.

Het Buddenbrookhaus is tijdens de Expo 2000 geopend van zaterdag tot en met donderdag van 10.00-18.00 uur en vrijdag van 10.00-21.00 uur. Om 19.00 uur zijn er rondleidingen. Adres: Mengstrasse 4. Telefoon: 0049 - 45 11 22 41 90. E-mail: info@buddenbrookhaus.de De Mann-wandelingen zijn er vanaf 16 april 2000 elke zondag om 11.00 uur. Verzamelen voor het Buddenbrookhaus. Duur: 1,5 uur. Vanaf juni tot en met oktober zijn er ook enkele lezingen: Thomas Mann en de muziek in Amerikaanse ballingschap; Dr. Faustus; Thomas Mann en Igor Strawinsky; Thomas Mann en zijn grammofoonplatenverzameling; Thomas Mann /Theodor Adorno/Arnold Schönberg. Wie meer inlichtingen wil, kan bellen met het toeristenbureau in Lübeck: 0049 - 45 11 22 19 09. ☺

Thomas Mann, circa 1947.
Foto: George Platt Lynes

als Lucantoni's duet. Jarenlang speuren naar tekst en muziek heeft mij niets opgeleverd. Mijn vraag is dus: kent iemand dit werk of heeft iemand wellicht deze compositie in huis? Eeuwige roem zal uw deel zijn als u dit stukje *Eline Vere* aan de vergetelheid weet te ontrukken! Maarten Klein (Groesbeekseweg 212, 6523 PE Nijmegen, (024) 323 16 91) ☺

Te koop aangeboden

Wegens opruiming te koop aangeboden: Louis Couperus. *Modern toerisme*, Loeb 1980, bezorgd door Marijke Stapert Eggen. Speciaal exemplaar in

een halfperkamentenband nr. 4/9. Prijs nader over-een te komen. Geïnteresseerden kunnen contact opnemen met: Marijke Stapert-Eggen, telefoon (0318) 48 71 85. ☺

Indien u opmerkingen of vragen hebt, of een oproep wilt laten plaatsen, dan kunt u deze sturen naar de redactie van 'Arabesken. Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap', postbus 11637, 2502 AP Den Haag.

UITNODIGING

Couperus in de Kleine Zaal van De Vereniging in Nijmegen

Op zondagmiddag 24 september verwelkomt het bestuur van het Louis Couperus Genootschap haar donateurs hartelijk op een bijzondere middag die in het teken zal staan van Louis Couperus als feuilletonist. Voor de pauze zal dr. Maarten Klein ons inwijden in de besognes van Louis Couperus als journalist; de schrijver van stukjes in maanden weekblad en in de krant. Na de pauze houdt Piet Kralt een lezing over de feuilletons die Couperus schreef over Florence.

Couperus was als journalist minstens zo veelzijdig als de romancier die wij kennen. Hij schreef over zeer gevarieerde onderwerpen: nu eens over de klassieke oudheid, dan weer over de schoonheid van Rome, Florence en Siena, maar ook over zijn persoonlijk leven. Deze laatste stukken stellen ons direct voor een probleem: hoe hoog is het werkelijkheidsgehalte van zijn verhalen? Die vraag valt nauwelijks te beantwoorden, te meer niet, omdat de schrijver zichzelf graag als leugenaar presenteerde. Enige voorbeelden:

Als ge dan absoluut wilt, dat ik u over mijzelf spreek, laat mij u dan ook een bekentenis doen, en u niets meer verzwijgen, o lezer en vriend! En laat mij het u dan maar dadelijk zeggen, en u de zonde van mijn ziel bloot leggen, en laat mij dan u verze keren, dat mijn grootste ondeugd, de wellust van mijn zondige ziel, déze is, dat ik volgaarne lieg! Begrijpt ge het? Dat, als ik lieg, de leugen mij een zaligheid is, een wellust, een extaze kan worden! Dat ik altijd gelogen heb! Dat ik nooit anders zàl dan liegen! Dat de zalige leugen mij zóo werd inge boren, dat ik gelogen heb van klein jongetje af.

[...]

Vertrouw mij nóoit als ik u iets vertel. Ik heb het métier gekozen van leugenaar, ik meen romancier, van verteller en vinder, en ik heb u vele, heel lange verhalen

Couperus tijdens zijn laatste lezingen in Kleykamp, Het Leven 1923. Foto: Letterkundig Muuseum, Den Haag.

verteld, die woord voor woord leugen zijn, die of niet gebeurd zijn, of anders gebeurd. Wees overtuigd, dat indien ze zóo waren gebeurd, als ik u ze heb verteld, ik ze u anders verteld zoû hebben. De leugen is mijn satanisme, voor de leugen kniel ik devotelijk neêr, en aanbid haar als de heerscheres der wereld.

[...]

Ik lieg altijd, ik kan niet anders dan liegen: leugen is mij te groote zaligheid. Ik lieg zelve en ik wil, dat men mij liegt. Ik verafschuw de bloote, bleeke waarheid, met haar anemieke, schrале ledema ten, afgevast, door alle kastijdingen misvormd, uitgeput door alle ontbering.

[...]

Vertrouw zelfs niet mijn proza-woord, ook al klinkt het mat en bleek van waarheid: mijn proza-woord is een leugen. Ik beroem er mij op, dat ik nooit iets gezegd heb, dat waar was, dat ik u altijd heb voor gelogen.

Natuurlijk kan men zelfs Couperus als schrijver over zichzelf, als journalist van zijn eigen leven en zielenleven niet alleen op leugens maar ook af en toe op een waarheid betrapen. Maarten Klein zal u deze middag aan de hand van enige fragmenten inwijden in leugen en waarheid van Couperus. Piet Kralt gaat in op twee aspecten uit de journalistieke stukken die Couperus over Florence schreef: de Florentijnse kunstschaten en de houding van Couperus ten aanzien van het moderne Florence.

Enige wetenswaardigheden over de Kleine Zaal

Op woensdag 9 februari 1916 vestigt de *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant* de aandacht op 'eene advertentie in dit blad, blijkens welke bij Meijer's Boekhandel, van Broeckhuijsenstraat 38, kaarten aan te vragen zijn voor eene lezing door Louis Couperus op een nader te bepalen datum hier ter stede te houden. Alleen bij voldoende belangstelling komt de groote literator naar Nijmegen'. In de advertentie staat te lezen dat de voordrachtsavond in de Kleine Zaal van *De Vereniging* plaats zal hebben. Kosten: f 1,-. Kaarten zijn te verkrijgen bij Meijer's Boekhandel, telefoon 1725. De toeloop moet groot geweest zijn, want in dezelfde krant van 20 en 21 februari 1916 staat te lezen dat Couperus al op dinsdagavond 22 februari in Nijmegen zou optreden. De *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant* meldde de volgende dag: 'Gisteren

Aankondiging van Couperus' lezing in de Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant van 20 februari 1916.

had de aangekondigde voordracht-avond van den gevierden schrijver plaats in de kleine zaal van "de Vereeniging". Het podium was, voor zoover dat ging, in een kleinen wintertuin herschapen met palmen en draecena's en andere groene planten; verder een tafeltje met een bouquet van witte chrysanthen en sering; eindelijk de onberispelijk gekleede schrijver-voordrager, het sierlijk gebonden boek met zijden (?) leeswijzers in de hand.' De Kleine Zaal in Nijmegen was in Couperus' tijd één van de mooiste kleine concertzalen in Nederland, een schepping van de gebroeders Leeuw: Oscar, de architect van De Vereniging, en Henri, de decorateur. Helaas, in de jaren zestig, toen de belangstelling voor de art nouveau en art deco weer wat begon op te bloeien, is de zaal aan de eisen van de tijd aangepast. In andere woorden: de zaal werd deernig verminkt. Maar zie, zoals Couperus ook

zo vaak aangeeft in zijn werk: ook hier is na het verval de bloei weer ingetreden. Enkele jaren geleden heeft men het initiatief genomen om de Kleine Zaal weer in de oude luister te herstellen en het resultaat is adembenemend mooi. Het is in deze zaal waa het Louis Couperus Genootschap een middag wil wijden aan *Couperus als feuilletonist*. ☺

Lezingenmiddag 'Couperus als feuilletonist'

- Maarten Klein: 'Het werkelijkheidsgehalte van Couperus' journalistieke werk'
Piet Kralt: 'Florence gezien door de ogen van de feuilletonist Couperus'
Voordracht: Hans Kreuzen
Datum: zondag 24 september 2000
Tijd: 13.30 tot en met 15.30 uur
Zaal open om 13.00 uur. Vooraf en in de pauze kunt u in het restaurant van De Vereniging een consumptie gebruiken.
Plaats: Kleine Zaal van De Vereniging in Nijmegen
Adres: Keizer Karelplein 2d in Nijmegen
Vanaf het station in Nijmegen is het 5 minuten lopen naar De Vereniging. Indien u met de auto komt, kunt u tegen betaling van f2,50 parkeren op het parkeer terrein van het theater
Prijs: f15,- voor donateurs f17,50 voor introducés.
Reserveren: Door het bedrag voor 20 augustus 2000 over te maken op rekening 8155340 ten name van Stichting Louis Couperus Genootschap, Haviklaan 24, 2566 XJ Den Haag. Vergeet vooral niet uw volledige naam, adres en het precieze aantal gewenste kaartjes te vermelden. U kunt het speciaal voor u gereserveerde kaartje aan de ingang van de zaal afhalen.
Inlichtingen: Karin de Graaff, telefoon: (070) 361 59 44.

Colofon

Arabesken Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap
Achtste jaargang, nummer 15, mei 2000

Uitgever Louis Couperus Genootschap
Postbus 11637
2502 AP Den Haag

Redactie Karin de Graaff (eindredactie)
Peter Hoffman

Medewerker Menno Voskuil

Vormgeving Pim Oxener, Boskoop

Drukker Macula, Boskoop

Abonnementen Donateurs van het Louis Couperus Genootschap ontvangen Arabesken gratis. Minimale donatie per jaar f44,50. Losse nummers: f 12,50, te bestellen bij de uitgever door overmaking van het bedrag en vermelding van het gewenste nummer op giro 600367 van het Louis Couperus Genootschap te Den Haag.

Artikelen Bijdragen voor Arabesken kunnen in tweevoud en op diskette (liefst als WP5.1-bestand) worden toegestuurd naar de redactie, postbus 11637, 2502 AP Den Haag of via e-mail: P.Hoffman@chello.nl. Richtlijnen voor auteurs worden op aanvraag toegezonden.

Tenzij uitdrukkelijk anders is vermeld berust de verantwoordelijkheid voor de inhoud van deze uitgave bij het bestuur van de Stichting Louis Couperus Genootschap. Hoewel de uitgave met de uiterste zorgvuldigheid wordt voorbereid, kan het evenwel voorkomen dat een rechthebbende van oordeel is, dat zijn of haar rechten zijn geschonden c.q. zijn of haar rechten zijn gepasseerd. Mocht zich zo'n geval voordoen, dan dient de rechthebbende zich bij voorkeur schriftelijk te melden bij het bestuur van het Genootschap met zijn of haar klacht.

Deze uitgave wordt mede mogelijk gemaakt door:

connexion **ING** **BANK** **WELEDA**

ISSN 0929-6344

Louis
Couperus
Genootschap

Postbus 11637
25002 AP
Den Haag

Leeskringen zoeken nieuwe leden

Op dit moment bezit het Louis Couperus Genootschap nog maar twee florerende leesgezelschappen, namelijk leeskring Leiden onder leiding van Pieter Verhaar en leeskring Rotterdam en omstreken, waar Rianne Erkelens voor onbepaalde tijd de coördinatie heeft overgenomen van de zieke Oscar van Noort. Ik wil Oscar vanaf deze plaats namens het bestuur en de leden van het genootschap veel beterschap toewensen. We hopen hem weer spoedig in ons midden te kunnen verwelkomen.

Tot onze spijt komt de leeskring van Ineke Verbeek in Den Haag sinds kort niet meer bijeen, maar Ineke wil niets liever dan zo spoedig mogelijk met een nieuwe groep enthousiaste Couperus-lezers starten. Indien u interesse hebt, kunt u haar bellen op onderstaand nummer. Dat geldt ook voor de twee nieuwkomers, Han Peek en Diederik Burgersdijk, die het plan hebben opgevat om nieuwe kringen te formeren in Noord-Brabant, omgeving 's-Hertogenbosch, en in Amsterdam. Natuurlijk is het ook mogelijk, zij het op beperkte schaal, om u bij één van de bestaande leeskringen te melden als lid. De coördinatoren informeren u graag over het programma. 📧 (Karin de Graaff)

Leeskring Rotterdam en omstreken

Rianne Erkelens, Hortensiastraat 14,
3319 HE Dordrecht. Telefoon: (078) 616 46 76

Leeskring Leiden

Pieter Verhaar, De Sitterlaan 106, 2313 TS Leiden.
Telefoon: (071) 512 22 37

Leeskring Den Haag

Ineke Verbeek, Oosteinde 23, 2271 EA Voorburg.
Telefoon: (070) 386 12 56

Leeskring Amsterdam

Diederik Burgersdijk; Courbetstraat 34 III, 1077 ZV
Amsterdam. Telefoon: (020) 470 52 49

Leeskring 's-Hertogenbosch en omstreken

Han Peek, Oisterwijkstraat 10, 5262 RC Vught.
Telefoon: (073) 656 86 45